

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2013 | Vol. 5 | No. 1 | ISSN 1803-8220

VOLAKHAVA, Liudmila (2012). Identifikace běloruského národa v kontextu civilizačního pohraničí. *Acta Politologica* 5, 1, 18-46. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Identifikace běloruského národa v kontextu civilizačního pohraničí

Liudmila Volakhava¹

Abstract

The article is focused on Belarusians' identification in the context of civilizational borderland that appears to have a considerable impact on the nation's complex identification and remains utterly relevant in contemporary Belarus under its strongman A. Lukashenko. Significantly, the state's current president and, most importantly, his political course can be regarded as the nation's key identity-provider in the geopolitical and civilizational dimension. Lukashenko's pendulum-like foreign policy highlights the national identity reference points and regulates its either pro-Russian or pro-Western leaning. In the aftermath of regime's relentless maneuvering between Moscow and Brussels, Belarusians' pro-Russia and pro-West orientations reached parity by the end of 2010. It means that the country's identification trajectory is amenable to modifications in accordance with the ruling elite's foreign policy imperatives and the current political conjuncture. Notwithstanding the fact that the elements of European identity are present in the Belarusian identity code, notably as the symbol of higher living standards, its role is far from relevant. Instead, strong bonds with the Eastern Orthodox civilization—nurtured within the Pan-Slavic "Russian World" paradigm—will probably prevail as the dominant vector for the nation's identification in the long run.

Key words: Belarus, national identity, civilizational borderland, nation-building, identity politics, Alexander Lukashenko, Russian World

Úvod

Běloruská národní identita je stále formována na základě specifického historického a kulturního dědictví determinovaného geopolitickým/civilizačním pohraničím², zvláštním nacionalismem stávající politické elity, jehož klíčovou charakteristikou je sofistikované manévrování mezi Východem a Západem se zachováním relativní autonomie a autenticity, a slabým etnokulturním jádrem. Státní suverenita, získaná v roce 1991, otevřela cestu k vytvoření běloruského národního státu, jenž bezesporu vyžadoval oporu o pevnou národní ideu. Do rozhodujícího období demontáže Sovětského svazu spadá ostrý ideologický a politický boj o zvolení směru státu- a národotvorného procesu v nezávislém Bělorusku. Ten se odehrával v atmosféře sociálně-politické konfuse, extrémní sovětizace, faktické denacionalizace běloruského obyvatelstva a hluboké krize³ sovětské identity. Jak je obecně známo, finálním akordem této názorové konfrontace se stala porážka národně-demokratického hnutí, jme-

¹ Mgr. Liudmila Volakhava je interní doktorandkou katedry politologie Institutu politologických studií FSV UK. Kontakt: violette77@gmail.com.

² Tzv. In-betweenness.

³ Viz např. Abbott [2007].

novitě Běloruské národní fronty⁴ (BNF), a nástup A. Lukašenka⁵ do prezidentského úřadu v roce 1994, což vyústilo v nastolení autoritářského režimu⁶ v zemi.

Počínaje polovinou 90. let minulého století političtí analytici a experti významných západních think-tanků zkoumají „poslední evropskou diktaturu“ s cílem vysvětlit její stabilitu a předpovědět celkový potenciál v dlouhodobé perspektivě. Prismatem pozoruhodné části běloruské a zahraniční akademické obce hlavní důvod odolnosti nedemokratického režimu spočívá v „nevypěstlosti“ národa jako takového a v nevyhraněnosti⁷ jeho identity. Jak uvádí běloruský autor A. Pershai, běžnou praxí se v odborné debatě stává přistupování k běloruské národní ideji jako k něčemu mimořádně křehkému, nevyvinutému či dokonce neexistujícímu [Pershai 2010: 381]. Mezi nejdiskutovanější příčiny se obvykle řadí historicky dané rozštěpení společnosti dle geopolitické, civilizační a identifikační linie, povaha postsovětské transformace v běloruských podmínkách, nejednoznačná interpretace etnokulturního identifikačního kódu a faktor civilizačního („věčného“)⁸ pohraničí. Je nutno poznamenat, že běloruskost a národní identita jsou středobodem uvažování jak demokraticky orientovaných intelektuálů v Bělorusku, tak řady zahraničních autorů zabývajících se postsovětským prostorem.⁹ Někteří badatelé se věnují sovětskosti v rámci běloruské identifikační sítě, poukazují na „nezlomné“ zachovávání sovětských institucionálních tradic [Savchenko 2009: 1], zdůrazňují nedůslednou, resp. fragmentární desovětizaci a stále častěji dávají Rusko a Bělorusko do logického svazku coby „bašty autoritářství na kontinentě demokracie“ [Ambrosio 2009: 129]. Ovšem zdá se, že nehledě na solidní teoretickou a metodologickou bázi, západní politická věda zatím nedokázala objektivně zhodnotit místní národní identitu, objasnit životaschopnost přetrvávajícího autoritářství, nemluvě o vypracování dostatečného analytického zázemí pro adekvátní politiku Evropské unie vůči Bělorusku. V tomto duchu se vyjádřil například bývalý předseda Evropského parlamentu J. Buzek, bezprostřední účastník a jeden z protagonistů složitých vyjednávání EU s Lukašenkovým režimem, který v lednu 2012 konstatoval neúčinnost evropských sankcí a celkové selhání evropské politiky¹⁰ v této zemi [Telegraf.by 2012a].

Předkládaná studie se zaměří na identifikaci Bělorusů v kontextu Lukašenkova re-

⁴ Podrobněji o BNF viz např. [Bohdan 2011].

⁵ Jednak z důvodu kritické nespokojenosti obyvatelstva s rozsáhlou korupcí na vládní úrovni, zároveň ovšem i kvůli „nostalgii po rychlém ekonomickém růstu, z něhož republika těžila v rámci SSSR v 70. a na začátku 80. let“. [O'Reilly 2001: 95]

⁶ Evoluce Lukašenkova režimu byla zpracována v řadě studií: Marples [1999; 2005], Parker [2007], Korosteleva et al. [2003], Grib [2006], Feduta [2005], Matsuzato [2004], Karbalevich [2002], Rouda [2004], Usov [2008], Wilson [2012], Bennett [2011], Mlejnek [2011], Hlaváček, Holzer [2008].

⁷ Podobné úvahy čerpají z tzv. teorie slabosti.[Babkou 2005]

⁸ Výraz vychází z názvu knihy A. Savchenka. [Savchenko 2009]

⁹ Nejpozoruhodnější studie věnované historickému příběhu běloruského národa a problematice národního vědomí pocházejí z „dílny“ současných běloruských badatelů. Sem patří V. Akudovič, I. Bobkov, J. Černjavskaja, T. Volodažskaja, V. Abušenko, J. Ševcov, G. Miněnkov, A. Kazakěvič, V. Silickij, P. Rudkouskij, O. Šparaga, V. Bulgakov, V. Karbalevič, V. Černov, E. Korosteleva, N. Leshchenko, A. Potupa, L. Titarenko, A. Pikulik, P. Rudkovskij, A. Jegorov, E. Gapova, N. Bekus, V. Mackěvič, O. Manajev, A. Pershai, V. Rouda, J. Čausov, P. Usov, A. Lastovskij, M. Balmaceda, N. Vasilěvič. Mezi nejvýznamnějšími zahraničními autory zmiňme G. Ioffeho, D. Marplese, A. Wilsona, T. Kuzia, St. Whiteho, R. Clema, A. Savchenka. V českém prostředí se tímto tématem zabývali například P. Hlaváček, J. Holzer, B. Dančák.

¹⁰ Evropská politika vůči běloruskému režimu byla podrobně zpracována např. v Bosse [2009], Gromadzki [2006], Bulhakau; Komorowska [2006], Vysotskaya Guedes Vieira; Bosse [2008], Jahorau [2011], Korosteleva [2012].

žimu optikou civilizačního pohraničí, neboť díky tomuto fenoménu se geopolitický faktor stává významným v regionu a ovlivňuje identifikační a státotvorné mechanismy v zemi. Zmíněny budou i role konceptu „ruský svět“ a modelování identity v běloruském autoritářském prostředí. Relevance vybraného tématu byla původně diktována problémem nejednoznačného statusu „*státu bez národa*“ oživeným na začátku 90. let v době, kdy postsovětská republika musela čelit výzvě „*meče identity*“ (použijeme-li vynikající metaforu Z. Baumana) a nezbytnosti nového ponoření se do kulturně-historického dimenze, reinvence vlastní tradice a nového výkladu kolektivní paměti. Vzhledem ke strategické pozici Běloruska mezi Východem a Západem, jeho vojenskému, politickému, ekonomickému a infrastrukturnímu potenciálu, je význam běloruské otázky z geopolitického hlediska těžko zpochybnitelný. Pro ruský politický establishment je sousední republika nejen vojensky¹¹ zajímavým územím, ale zároveň symbolem, resp. vzorem reanimace postsovětského prostoru v rámci nového politického paradigmatu zahrnujícího: Svazový stát Ruska a Běloruska, celní unii, Jednotný hospodářský prostor,¹² Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti, Jednotný regionální systém protiletectvé obrany, Ruskem aktivně prosazovanou Euroasijskou unii,¹³ hlubší integraci,¹⁴ těsnější regionální spolupráci a stále viditelnější vzájemnou závislost. Kromě toho Běloruskem prochází klíčové transnitní cesty důležitých energetických komodit.¹⁵

V této souvislosti je nasnadě, že Putinova návštěva Běloruska v květnu 2012, coby první oficiální zahraniční cesta po jeho návratu do Kremlu, nebyla náhodou [Rfe/RI.org 2012]: během jednání o ekonomické integraci prezidentů deklarovali, že Euroasijská unie i nadále zůstává zásadní prioritou pro oba státy. Alexandr Lukašenko mj. uvedl, že se Svazový stát dle jeho přesvědčení prokázal jako zatím nejprogressivnější projekt v regionu [Bělorusskij partizan 2012c]. Charakteristické přitom je, že se ruská hlava státu zmínila o odhodlání Ruské federace čelit jakýmkoliv pokusům o vnější politický či ekonomický tlak na členy Jednotného hospodářského prostoru. Přesněji vyjádřeno, Vladimir Putin implicitně narýsoval kontury ruské přirozené sféry vlivu v této oblasti.

Teoretická východiska

Jako vůdčí teoretické východisko bude pro účely daného rozboru využít civilizační přístup S. Huntingtona, byť s řadou výhrad zohledňujících regionální rysy. Podle tohoto prominenta

¹¹ Více o vojenském aspektu integrace v [Jasutis 2006].

¹² Jedná se o integrační spolek zemí celní unie, tj. Běloruska, Ruské federace a Kazachstánu, jehož fungování bylo zahájeno v lednu 2012. Jako základní priority byly stanoveny svoboda obchodu se zbožím a službami, volný pohyb osob a finančního kapitálu.

¹³ Fungující Euroasijská unie je v oficiálních dokumentech vymezena jako ústřední cíl aktuálních integračních počínání v regionu. Podle optimistických prognóz členů Jednotného hospodářského prostoru by její formování mělo být dokončeno už v roce 2015. Původní myšlenka ekonomické spolupráce postsovětských zemí náleží kazašské hlavě státu N. Nazarbajevovi (1994), ovšem za konkrétními kroky k její realizaci stál především V. Putin. Dne 18.11.2011 byla prezidenty Ruské federace, Běloruska a Kazachstánu podepsána Deklarace o Euroasijské hospodářské integraci reglementující fungování Euroasijské hospodářské komise a vyhlášením novou integrační etapu. Hlavním záměrem tohoto projektu je rozšíření odbytiště pro produkci zúčastněných zemí, liberalizace trhu a zavedení jednotných norem.

¹⁴ Zde je nutno upozornit, že institucionální architektura rusko-běloruské integrace není předmětem této analýzy.

¹⁵ Poukazuje na zvláštní vztah Ruska a Běloruska, G. Ioffe a V. Yarashevich uvádí, že snaha politického vedení republiky využít oné relace ve svůj prospěch je naprosto logická, nikoliv oportunistická [Ioffe; Yarashevich 2011: 771].

třetí generace civilizační tradice je globální politika formována podél primárních kulturních linií. Autorovy názory byly opakovaně podrobeny kritice z důvodu simplifikace, všepрони-
kajícího pesimismu, nejednoznačného vymezení pilířů jednotlivých civilizací a jejich vágně
vytyčených hranic. Celkově vzato, v rámci současné civilizační analýzy jsou civilizace pojí-
mány jako největší teoreticky identifikovatelné jednotky [Donskis 2005: 57]; souhrn společ-
ných sil a idejí, dosáhnuvší určité koherence, ovšem neustále se vyvíjející pod vlivem
vnitřních a vnějších výzev [Hall; Jackson 2007: 5]; nejširší (trvalý) typ etnika výlučný svou
odolností vůči vnějšímu prostředí [Sadowski 2009: 87]; výrazné sociálně-kulturní jednotky
sdílející řádu (převážně) kulturních charakteristik [Eisenstadt 2001: 1915]; nejvyšší stupeň
kulturní identity definované společnými (objektivními) prvky jakožto jazyk, historie, nábo-
ženství, zvyky, instituce atd. [Huntington 1996: 43].

Jádrem Huntingtonova civilizačního modelu je myšlenka, že civilizační identita, niko-
liv ideologie či hospodářství, je rozhodující, zatímco „střet civilizací“ – s potenciálními poli-
boje, resp. zónami konfliktu podél kontaktních linií – utváří obraz mezinárodního řádu po
studené válce. V tomto podání civilizační identita slouží jako diferenční a „rámuující“ princip,
jehož prostřednictvím se postupně vytváří civilizační hranice mezi kulturními kategoriemi
„my“ a „oni“ (dichotomizace posledního „oni“ jako „cizího“). Za vhodné zde považuji po-
dotknout, že náplň civilizačního faktoru je nevyhnutelně spjata s geopolitickými zájmy urči-
tých politických skupin či, přesněji řečeno, je realizována těmito mocenskými centry ve jmé-
nu konkrétních politických cílů. Tudíž Huntingtonova teze indikuje formu, „vlajku“ zaštiťující
politickou, ekonomickou, územní, vojenskou, informační, vědeckou převahu politických elit
jednotlivých civilizací. Z toho vyplývá, že se náležitost k té či oné civilizační entitě stává při-
jetím tohoto identifikačního vodítka, resp. ideologické formy za účelem mobilizace kolektiv-
ního vědomí v kontextu ekonomického, politického či kulturního „přerozdělování“ světa. Je
nutno rovněž dodat, že státy, coby základní jednotky civilizace, se nemusí nutně řídit jejím
primátem [Hall; Jackson 2007: 18]. Zde narážíme na jeden z rozporů civilizačního přístupu,
a to koexistenci, resp. současné působení civilizací, jakožto „deštníkových“ struktur, a států,
jež se ztotožňují s danými civilizacemi, ačkoliv se jejich zájmy mohou poněkud lišit.

Další kategorií aplikovanou v této stati je koncept pohraničí, tj. analytický nástroj im-
plikující meziskupinovou a interkulturní komunikaci v pohraničních oblastech. Tento termín
původně patřil do geografické a etnografické domény, ovšem později začal nabývat výrazné-
ho kulturologického rozměru.¹⁶ Slovy G. Miněnkova, idea pohraničí může být vysvětlována
jako pokus o kategorizaci identit, jež nezapadají do převládajících diskursů zaostřených na
problém národa a etnicity [Miněnkov 2007: 89]. Právě pomocí tohoto pojmu charakterizuje
běloruský autor I. Bobkov prostor v bezprostřední blízkosti hranice, pro který její samotná
přítomnost ztělesňuje esenciální organizační princip [Bobkov 2005: 129]. Kromě toho hra-
nice, jež je obecně považována za interdisciplinární kategorii spadající do konceptuálně šir-
šího „terénu“ antropologických a teritoriálních studií coby nepostradatelný prvek trojúhel-
níku identita-hranice-řádu [Albert; Jacobson; Lapid 2001], je zároveň vnímána jako sociální
konstrukt vybavený jak hmotnou, tak symbolickou „tváří“, a proto nesmí být omezována na
pouhou demarkační linii [Diener; Hagen 2010: 9]. Ono nacházení se v mezi-prostoru (in-be-
tweenness) navíc znamená „...návrat do přítomnosti s cílem přepsat kulturní současnost;...
dotknout se budoucnosti z její nejbližší strany“ [Bhabha 2004: 7].

Běloruská socioložka L. Titarenková tvrdí, že území podél současných polsko-litev-

¹⁶ Sociologie pohraničí tradičně zkoumá tento jev ve třech dimenzích: územní, sociokulturní a postmoderní [Biaspamiatnykh 2008].

sko-běloruských hranic reprezentuje civilizační pohraničí vymezené jako zvláštní typ kulturního společenství obývající dané území a sdílející společný systém hodnot a mýtů [Titarenko 2009: 64]. Civilizační pohraničí je tudíž i čistě sémanticky lokalizováno mezi dvěma dominantními (antagonistickými) civilizacemi jakožto místo (locus) sociokulturní interakce, kde zpravidla dochází k rozmývání národních identit [Augelli 1980: 19] a k zakotvení zvláštního společenského řádu [Sadowski 2009:83]. Podotkněme, že mezi stěžejní rysy pohraničí jsou nejčastěji uváděny lokální typ identity, spojení axiologických pozadí sousedících (střetávajících se) civilizací, kulturní a konfesní pluralita, multietnicita. Ve svém uvažování o Bělorusku jako o civilizačním pohraničí, ale rovněž nezbytném článku východoslovanské civilizace, autorka dospívá k názoru, že země je ilustrativním příkladem tzv. subcivilizace, jíž jsou vlastní překrývající se hranice civilizačního pohraničí a národního státu. Takto faktor hranice a působení v pohraniční „zóně“, na pomezí dvou entit, je realitou běloruského národa, jež přispívá k vybroušení specifické běloruské mentality [Bekus 2008]. Ona pohraniční identita vzchází „z komplikované dynamiky rozdělování a přechodu svého a cizího...“ [Pershai 2010: 381]

S představenými názory je možno částečně souhlasit, ovšem je nezbytné zmínit, že civilizační identita Bělorusů postrádá jasnou historickou kontinuitu, neboť její formování bylo přerušeno (a narušeno) polským a ruským „kolonialismem“, nemluvě o dlouhém sovětském období. Nabízí se tvrzení, že situování mezi Polskem a Ruskem jak geograficky, tak jazykově či nábožensky, vyústilo v identifikaci, resp. vymezení se hlasateli běloruské národní ideje vůči oběma expansionisticky naladěným sousedům [Ioffe 2003a: 1247]. S jistotou lze říci, že až vznik nezávislé Běloruské republiky postavil místní obyvatelstvo před oživené historické dilema kolektivní identity, a to v rámci suverénního národního státu, jelikož napříč historickými fázemi evoluce běloruského společenství spřízněna, resp. „zastřešující“ civilizace byla vždy vybírána místní elitou, buď polonizovanou (katolickou), anebo rusifikovanou (pravoslavnou). Navíc samotná identifikace měla dvojí povahu: zatímco identifikační kód mocenských kruhů podléhal četným modifikacím, většinová populace se stále více izolovala a uzavírala do lokálně-regionální identity, pro niž se v běloruské odborné diskusi zakotvil pojem „tutejšasc“.¹⁷ Dá se předpokládat, že za jiných historických okolností mohl vývoj běloruské entity následovat trajektorii evropského etnokulturního nacionalismu formátu 19. století [Wöll; Wydra 2007]. Faktem nicméně zůstává, že Bělorusové vstoupili do epochy národních států jako nevyvinutý národ. Ve své analýze běloruského národního příběhu inspirované teorií M. Hrocha o národním obrození malých národů ve východní a střední Evropě na konci 19. století, běloruská badatelka N. Bekusová poukazuje na to, že se vývoj běloruského národa pozastavil s vypuknutím Bolševické revoluce a eliminací rodícího se kapitalistického systému, přičemž druhá šance, jak je známo, se naskytla až po zániku sovětského socialistického systému [Bekus 2010: 841]. Platí, že všechny pokusy o uplatnění klasického národního (nacionalistického) paradigmatu v období před získáním nezávislosti skončily fiaskem. Takže Lukašenkův režim, jakožto nepřímý následek přehnané bělorusizace nacionalistů z BNF v první polovině 90. let, se jeví být dost seriózním důkazem (a svědectvím) tomu, že prostor pro konstituování národního státu dle klasické šablony je v současném Bělorusku stále omezený. Připomeňme slova I. Bobkova o tom, že celistvá běloruská kultura se může prosadit

¹⁷ Lokálně-regionální typ identity s běloruskými historickými a etnokulturními specifiky; pocit lokální přináležitosti [Ivanova; Tuček 2006: 88], souvisí s termínem „zdejší“, „místní“ (v běloruštině „tutejšy“ [тутэйшы]). „Tutejšasc“ lze přeložit do češtiny jako „zdejšíství“. Jedná se o běžně používaný odborný termín, s nímž pracuje i českojazyčná literatura (viz např. [Ivanova; Tuček 2006], [Ancipienka; Akudovič 2005]). G. Ioffe uvádí, že se pojem „tutejšasc“ vztahuje k místnímu slovanskému obyvatelstvu postrádajícímu vyhraněnou národní identitu [Ioffe 2007a: 350]. Podrobněji v Pershai [2008], Ioffe [2007a; 2007b].

pouze jako kultura pohraničí, tedy kultura „vnitřního rozhraničování“. [Miněnkov 2007: 92]

Náboženský aspekt a koncepce „ruský svět“

Huntingtonova myšlenka o tendování států ke spolupráci s kulturně blízkými partnery se stala referenčním bodem pro některé politické činitele a teoretiky postulující Bělorusko jako immanentní součást tzv. „ruského světa“. Sem patří i známý ruský euroasijský filosof A. Dugin, podle jehož přesvědčení běloruské území, spolu s východními a centrálními oblastmi Ukrajiny,¹⁸ je přirozenou kulturní komponentou ortodoxní civilizace, geopoliticky vázanou na Rusko, osu Eurasie [Dugin 2000: 424]. Oživení této rétoriky nasvědčuje tomu, že ruské (postsovětské) politické myšlení čelí obnovení euroasijského proudu, byť ve formě, jež je značně vzdálená tradiční euroasijské doktríně [Kortunov 2009].

Na první pohled se otázka geopolitického sebeurčení „nejsovětštější“ postsovětské republiky zdá být poměrně jednoduchá. Navíc samotný běloruský prezident ve svém diskursu artikuluje její etnickou, kulturní, historickou a hlavně jazykovou blízkost Rusku, což dle jeho mínění diktuje unikátní „rusofilní“ charakter geopolitického směřování země. Lukašenkova vize této vazby rezonuje s jeho vyjádřením „*Bělorus je Rus se známkou kvality*“ [Gusman 2009]. Zajímavé přitom je, že podobné ideje do určité míry odrážejí fakta, což mj. potvrzují výsledky sociologických výzkumů agentury NISEPI¹⁹ z prosince 2009: z celkového počtu dotázaných se 66,5 % ztotožňuje s jednou ze tří větví (Bělorusové, Ukrajinci, Rusové) jednoho národa, zatímco 30,6 % vyvrací, ne-li dokonce neguje onu apriorní spřízněnost [NISEPI 2009]. Jako dost tristní tendenci to vnímají nositelé západních hodnot, ačkoliv ani důslední zastánci orientace na Východ by zřejmě neuvítali politickou unifikaci, zdůrazňující zejména společnou kulturu a historii. Pro partnerou část Bělorusů, tvrdí běloruský analytik J. Drakohrust, „*Bělorusko je tím pravým Ruskem, neboť to druhé, s hlavním městem v Moskvě, zradilo své ideály*“ [Deutsche Welle 2012].

Při zkoumání civilizačně-geopolitických vlivů na běloruskou národní identitu nelze opominout otázku náboženství. Začneme tím, že podle údajů nezávislých sociologů se převažující většina obyvatelstva identifikuje s pravoslavním: dle zjištění z března 2003 se necelých 75 % přiřazuje k pravoslavnému vyznání,²⁰ přičemž již v září 2010 byl zaregistrován nárůst o téměř 4 %. Římskokatolických²¹ věřících bylo, dle těchto odhadů, 12,7 % v roce 2003 a cca

¹⁸ Jedná se o region (zahrnující dnešní Bělorusko, Ukrajinu a Moldavsko), při jehož zkoumání S. Plokhý navrhuje operovat s termínem „*nová východní Evropa*“ [Plokhý 2011].

¹⁹ Nezávislý institut socioekonomických a politických studií (NISEPI, rusky НИСЭПИ) vznikl jako jeden z prvních nestátních analytických center v postsovětském Bělorusku. Počínaje rokem 2005 agentura sídlí ve Vilniusu, litevském hlavním městě, jelikož v Bělorusku byla její činnost pozastavena rozhodnutím Nejvyššího soudu. NISEPI provádí pravidelné výzkumy veřejného mínění již od 90. let a je obecně považován (především na Západě) za jeden z mála relevantních zdrojů sociologických dat, neboť prorežimní instituce neposkytují objektivní informace. Stačí uvést, že všechny seriózní studie o Bělorusku, jak zahraničních, tak běloruských autorů, se opírají o údaje pravidelně zveřejňované NISEPI (G. Ioffe, A. Wilson, N. Bekus, T. Kuzio, E. Korosteleva, St. White, D. Marples). Zde je ovšem možno namítnout, že ke zjištěním podobných průzkumů je nutno přistupovat s jistou mírou opatrnosti, a to z důvodu faktoru strachu přítomného v rigidních systémech či velkého počtu nerozhodnutých respondentů. Nicméně tato analýza, jako celá řada dalších publikací na toto téma, bude vycházet z údajů NISEPI mapujících společenské trendy v Lukašenkově Bělorusku.

²⁰ Vzhledem k rozsáhlé ateizaci sovětského obyvatelstva je tento ukazatel pozoruhodný, neboť se jedná o velice vysoké číslo, což odráží mimo jiné i vstřícný postoj politického establishmentu k církvi.

²¹ Situace s řeckokatolickou (uniatskou) církví je v běloruském případě poněkud komplikovanější, protože se údaje jednotlivých organizací značně liší. Oficiální webové stránky Hierarchie liturgických církví odhadují počet běloruských řeckokatolíků na 3 tisíce, přičemž dalších 5 tisíc adeptů (podle výše jmenovaného zdroje) tvo-

11 % v roce 2010 [NISEPI 2010c]. Data poskytnutá běloruskými úřady v roce 2011 pracují s následujícími čísly: 82 % pravoslavných křesťanů a 12 % katolíků [Mfa.gov.by 2011]. Na tomto místě je vhodné zmínit názor N. Vasilevičové, pro niž adjektivum „pravoslavný“ je registrovanou značkou Běloruské pravoslavné církve, ovšem coby analytická kategorie zachycuje ani ne tak konfesionální preference, resp. volbu, jako spíše kulturní, „kvazi-náboženskou náležitost“ [Vasilevič 2005: 43-44]. Oficiální pozici Ruské²² pravoslavné církve (dále jen RPC) asi nejlépe vystihuje postoj patriarchy Kirilla, jehož poselstvím je teze o Bělorusku jakožto duchovní součástí jednotné pravoslavné Rusi²³ [Religion.in.ua 2009a]. Pro přiblížení běloruských reálií poukážme na to, že pro prezidenta Lukašenka je stěžejní široké společenské uznání a respekt, jemuž se církev v postsovětské republice těší, zatímco náboženská dogmata, zdá se, mají v jím vybudovaném systému ryze komplementární charakter. Téměř folklorního rázu nabyla notoricky známá Lukašenkova fráze „*Jsem ateista, ale pravoslavný ateista!*“,²⁴ jež u neinformovaného pozorovatele zvenčí nechtěně vyvolává úsměv. Ačkoliv podobná prohlášení postrádají jakoukoliv logiku, pravdou je, že toto vyjádření má výraznou politickou konotaci.

Běloruský prezident soustavně demonstruje jak státní podporu, tak ryze osobní sympatie vůči běloruské pravoslavné hierarchii,²⁵ jež se nikdy netajila svou blahosklonností k Lukašenkově režimu. To se promítá především do rétoriky vrcholných představitelů církve,²⁶ jmenovitě metropolitů minského a sluckého Filareta, který hlavě státu připisuje téměř mesiánistickou roli: „*S Vaším jménem běloruský národ spojuje své touhy a naděje v oblasti občanského blahobytu a pokračování budování státu ve spolupráci s ostatními národy*“ [Bělorusskij partizan 2011d]. Připomeňme, že roku 2002 prosazená úprava zákona „*O svobodě vyznání a náboženských organizací*“ z roku 1992 kodifikovala uznání mimořádného významu pravoslavi v běloruských dějinách [Pravo 2012]. Přestože nový zákon deklaruje dodržování principu sekularismu a nevmešování se státu do vnitřních záležitostí církve, státu je vyhrazeno právo navazování vztahů s náboženskými organizacemi v rámci dvoustranných dohod. K naplnění zmíněné pasáže zákona došlo záhy po jeho přijetí, a to 12. června 2003 při podepsání Dohody o spolupráci mezi Běloruskou republikou a Běloruskou pravoslavnou církví. V dokumentu, jenž obsahově zcela odpovídá konkordátu mezi státem a církví, se mimo jiné uvádí, že spojenectví církve a státu ve věci „*duchovního a morálního zdokonalení*“ společnosti je v souladu s národními zájmy Běloruska [Church.by 2003].

Je nutno dodat, že přátelský vztah A. Lukašenka s hlavou RPC patriarchou Kirillem, jehož pozoruhodný politický vliv je v kremelských kruzích nezpochybnitelný, opakovaně zachraňoval běloruského prezidenta při plynových, ropných a čistě personálních sporech s oficiální Moskvou. Deklarovaným účelem častých „zdvěřilostních“ návštěv prezidenta Lu-

ří běloruští řeckokatolíci v zahraničí (Dostupné z WWW: <<http://www.hierarchy.religare.ru/h-uniate-64kratrus.html>> [cit. 10-03-2013]). Jiné zdroje uvádí číslo pohybující se kolem hranice 10 tisíc věřících (Dostupné z WWW: <<http://www.bygeo.ru/materialy/naselenie-belarusi/426-religioznyj-sostav-naseleniyabelarusi.html>> [cit. 10-03-2013]). Dle historických pramenů se většina obyvatel území dnešního Běloruska hlásila k uniatství od konce 16. až do poloviny 19. století. Existuje názor, že právě marginalizace uniatské církve v 19. století eliminovala předpoklady pro vyvíjení a zakořenění pocitu jinakosti místní populace.

²² Viz např. [Knox 2005].

²³ Tato úvaha souzní s postuláty tzv. rusocentrismu prohlašujícího Bělorusy za integrální součást ruského národa, „nad-etnika“ sjednocujícího Velkorusy, Malorusy a Bělorusy [Lastouski 2011: 23].

²⁴ Viz např. [Ioffe 2003a:1243].

²⁵ Dle průzkumu veřejného mínění NISEPI z června 2010 ukazatel důvěry místního obyvatelstva v pravoslavnou církev dosahoval 63,6 %, zatímco v katolickou 37,3 % respondentů [NISEPI 2010d].

²⁶ Běloruská pravoslavná církev je de facto součástí, resp. kanonickou jednotkou ruské pravoslavné církve.

kašenka v rezidenci patriarchy byly „cenné rady“.²⁷ Lze tedy shrnout, že náboženství vždy bylo a nadále zůstává klíčovým prvkem národní identity, „majákem“ v civilizačním prostranství. Navíc zde můžeme připustit dost realistický scénář, podle něhož vedení RPC v určitém období shledávalo v běloruském lídrovi osobnost disponující vyžadovanými kvalitami pro převedení geopolitického projektu „ruský svět“ do praktické roviny, byť se dnes tyto iluze (zdá se) rozplynuly.

Zastavme se u ústředních bodů zmíněné koncepce „vzkříšení“ jednoty pravoslavné rusko-slovanské civilizace, jež je odborníky někdy uváděna jako nadnárodní a imperialistický panslavismus [Ambrosio 2009: 12]. Většina analytiků se shoduje na tom, že nástup patriarchy Kirilla do čela RPC v roce 2009 znamenal postupný nárůst politického vlivu instituce, citelnější koordinaci ruské zahraniční politiky a vztahu církve s jejími organizačními jednotkami mimo Ruskou federaci [Papková; Gorenburg 2011: 6], zaměření poselství ruského pravoslaví na mýtus o „svaté Rusi“ a nedělitelnosti slovanské pravoslavné civilizace. Jak uvádí G. Druzjenko, ve svém slavnostním projevu u příležitosti zahájení III. Shromáždění ruského světa patriarcha Kirill formuluje geopolitický projekt ruského státu, téměř ignoruje duchovní poslání a akcentuje vedoucí úlohu církve ve znovusjednocení slovanských národů, jejichž osud je historicky spojen s ruskou civilizací [Druzjenko 2009]. Nahlíženo optikou koncepce „ruský svět“, bez ohledu na získanou nezávislost a precizně vytyčené státní hranice mezi Ruskem, Ukrajinou a Běloruskem:

- obyvatelé těchto zemí tvoří jeden národ – jádro dnešního „ruského světa“, svaté Rusi;
- kulturní tradice, ruský jazyk²⁸ a pravoslaví jsou páteří národní identity těch, kteří ji akceptují, ačkoliv tento fenomén není striktně vázán na státní či etnické hranice;
- společná historická paměť, obrana (zaniklé) společné Vlasti ve Velké vlastenecké válce a příslušnost k pravoslavnému civilizačnímu prostoru jsou dostatečnými důvody ke znovusjednocení.

Úspěšnost tohoto projektu, dle mínění patriarchy Kirilla, ve mnoha ohledech záleží na kvalitě komunikace mezi národními elitami, na respektování individuálních zájmů všech zúčastněných stran, neboť v globalizujícím se světě „ani největší země nebudou s to samostatně obhájit své duchovní, kulturní, civilizační zájmy“ [Patriarchia.ru 2009]. Stojí za připomenutí, že se geopolitické plány prezidenta Lukašenka dlouhodobě pohybovaly ve stejných mantinelech. Tudíž není vůbec náhodné, že ruský patriarcha jako jeden z prvních poblahopřál staronovému prezidentovi k vítězství v prosincových volbách 2010.

Mluvě o místě pravoslaví v Bělorusku, je nutno vzít na vědomí skutečnost, že „monopol“ na tento geopolitický nástroj má nejen Moskva, ale i Minsk, byť v menší míře. Tím význam náboženského faktoru nekončí: věrně implementuje časem vyzkoušenou „kyvadlovou“ strategii, běloruský lídr nikdy úplně neblokoval západní vektor, tedy vždy ponechával prostor pro navazování dialogu s Vatikánem, pomocí čehož Lukašenko plánoval nepřímou

²⁷ Znáznorníme to na typických Lukašenkových výročích během jeho setkání s patriarchou: „Pravoslaví je pro nás duchovním základem jednoty ruského a běloruského národa (...) Bělorusko bude dodržovat tradice pravoslavné víry, jež se stala nezbytnou součástí jeho historické dráhy“ [Religion.in.ua 2009b].

²⁸ Fond „Ruský svět“ byl založen dle nařízení ruského prezidenta V. Putina v roce 2007. Oficiální webové stránky organizace obsahují podrobný výčet cílů, úkolů a záměrů, mezi něž uveďme především popularizaci ruštiny v Rusku a v zahraničí, spolupráci s ruskými diasporami ve světě, podporu zahraničních ruskojazyčných médií a sponzorování vzdělávacích projektů. (Dostupné z WWW: <<http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/about>> [cit. 10-03-2013]).

ovlivňovat evropskou politickou elitu. Pokusů o upevnění vlastních pozic napříč katolickou hierarchií bylo učiněno několik. Jako exemplární příklad zde zmiňme návštěvu běloruského prezidenta ve Vatikánu²⁹ vzápětí po přistoupení Běloruska k programu „*Východní partnerství*“ a zrušení vízových sankcí v dubnu 2009.³⁰ Novem „*mistra*“ geopolitického manévrování se tentokrát stala nabídka papežovi Benediktovi XVI zprostředkovat oficiální setkání s hlavou RPC,³¹ přičemž Svatý stolec prezidentovu iniciativu zřejmě uvítal [Blizněkov 2009]. Pozoruhodné přitom je, že tento zdánlivě perfektní scénář narazil na zásadní nepochopení, ostražitost a kategorické odmítnutí ze strany Moskevského patriarchátu.

Prezident Lukašenko si nepochybně uvědomuje potenciál katolicismu v politické sféře a jako zkušený taktik zcela objektivně analyzuje primární cíle Vatikánu (územní „*expansion*“ katolické církve, větší počet adeptů a postupné vyšachování pravoslaví z regionu). Dodejme, že zahájené sblížení s katolickou církví lze doložit na stále častějších setkáních s její reprezentací. V předvečer prezidentských voleb v prosinci 2010 Lukašenko, usilující o předběžné záruky mezinárodního uznání legitimacy režimu, osobně ujistil katolického metropolitu Kondruseviče, že dlouho očekávaný konkordát mezi Vatikánem a Běloruskou republikou bude podepsán v nejbližší budoucnosti. Během konzultace s odjíždějícím velvyslancem Řádu maltézkých rytířů v Bělorusku v dubnu 2012 hlava státu apelovala na katolickou církev, aby se zaktivizovala ve zprostředkování rozhovorů mezi Běloruskem a Evropskou unií [Belta.by 2012].

Nekonzistentní strategie režimu v této oblasti živí obavy pravoslavných věřících z toho, že v důsledku této politiky může dojít k „jemné“ náboženské polonizaci a v případě zřízení autokefální Běloruské pravoslavné církve i k postupnému „*rozdělení trojjediného ruského národa*“ [Polemics.ru 2010]. Podotkněme, že se v běloruské společnosti již nevyskytují vlivné proruské síly, i když proruské hnutí svého času vykazovalo mnohem větší aktivitu než v „mateřském“ Rusku. Autoritářský režim ovšem eliminoval veškeré náznaky a rezidua (přímé) ruské politické přítomnosti v zemi (coby závažné hrozby Lukašenkově moci). Je poněkud paradoxní, že právě za „antinacionalisty“³² Lukašenka se provádí postupná bělorusizace³³ obyvatelstva, včetně etnických Rusů. Takto během posledního sčítání lidu byl registrován pokles počtu příslušníků ruské národnosti o 30 %, neboť se část z nich v dotaznících identifikovala jako Bělorusové [Newsby 2011]. Celkově vzato, intenzita zásahu a působení ruského a západního elementu je přísně regulována režimními strukturami (napříč informační, politickou a ekonomickou sférou).

Lukašenkovo Bělorusko

Interpretace běloruské národní identity v oficiálním diskursu³⁴ vyzdvihuje do popředí inter-

²⁹ Tomu předcházela oficiální návštěva státního sekretáře Vatikánu kardinála T. Bertoneho v roce 2008.

³⁰ Bělorusko je stále formálně členem „*Východního partnerství*“, i když neparticipuje na žádném z jeho projektů.

³¹ Krátce po jednání s vrcholným představitelem katolického světa prezident Lukašenko prohlásil: „*Během audience jsem se zmínil o tom, že se dnes naskytla jedinečná příležitost spojit úsilí, aby papež a patriarcha mohli prodiskutovat aktuální problémy. Pokud k takovému setkání dojde, ať se to odehraje v Bělorusku, neboť se jedná nejen o centrum Evropy, ale rovněž o zemi, kde poklidně koexistují dvě konfese – pravoslaví a katolictví.*“ [Belarustoday.info 2009]

³² V povědomí běloruské opozice, obzvláště místních nacionalistů.

³³ Ve smyslu identifikace, nikoliv jazykově.

³⁴ Oficiálním diskursem je zde míněn postoj vlády, resp. představitelů autoritářského režimu, jenž je jasně artikulován v oficiálních projevech stávající hlavy státu a v základních tezích prezidentem formulované státní

nacionalistickou, bilingvní, multikonfesionální a multikulturní povahu tohoto společenství, a to se zvláštním důrazem na ideu „sociální spravedlnosti“. Další vývoj je předpovídán v rámci „autentické“ kulturní tradice zahrnující pozitivní traktování národních dějin, sakralizaci sovětské minulosti a běloruské přítomnosti, mezi jejíž pilíře patří sociální smír a stabilita, čistota a pořádek, sociální vyváženost, absence kritické nezaměstnanosti, korupce či bující kriminality. Přitom ústředním cílem zůstává nepřipuštění zakotvení „cizích“ hodnotových schémat ohrožujících základy svébytné civilizace. Přesněji řečeno, díky „vznešeným“ kvalitám běloruské mentality, jmenovitě toleranci, obezřetnosti a rozvážnosti, běloruský národ, podle verze prorežimních ideologů, „se nenechává splést demagogií o liberálních hodnotách“ [Naviny 2003]. Dle této logiky právě kolektivismus, vzájemná pomoc, vysoká úroveň duchovní vyspělosti a empatie jsou klíčovými vlastnostmi běloruské společnosti, jež je v tomto diskursu stavěna do protikladu se západním individualismem a agresivním liberalismem čerpajícím ze sociálního darwinismu. Pro důkladnější pochopení národní identity v soudobé etapě je smysluplné poukázat na to, že vládní rétorika kultivuje výjimečnost Bělorusů, čímž je zřejmě idealizuje a vytváří zkrslý³⁵ obraz této entity.

Již v roce 2000 jako stavební kámen současné běloruské identity badatelé St. Eke a T. Kuzio vymezili příběh Velké vlastenecké války a malorusismus [Eke, Kuzio 2000: 529]. Oprávněně lze očekávat, že režim bude pokračovat v exploataci rusko-slovanského a pravoslavného faktoru s cílem zaručit národní jednotu a sociální smír, jelikož nic zatím nenasvědčuje opačnému inklinování oficiálního kurzu. Zmiňme, že se výsledkem počínání vlády v tomto směru stala zvláštní konjunkturní identifikace, jejímž jádrem se jeví být pojmání Bělorusů jako ruské západní přední stráže, zcela imunní vůči „cizím civilizačním vlivům“ [Naviny 2003]. Zároveň s tím se artikuluje i odhodlanost běloruského národa „stát se vyspělou evropskou zemí“ [Naviny 2003]. Takto pojmy „spojování“ a „most“ tvoří základní slovník představitelů politické elity trvající na významu geopolitické role země coby mostu mezi Evropou a Ruskem. Jinými slovy, souhrn výše uvedených prvků představuje barevný „koktejl“ západoruských motivů a národního sovětismu zasazený do kontextu zabezpečení suverenity Běloruska. Reflexí těchto aspirací mocenských kruhů se stává explicitní a implicitní živení „běloruskosti“, zatímco jako červenou nití rétorikou běloruského prezidenta prochází absolutizace nezávislého národního státu.

Bělorusko jako civilizační/geopolitické pohraničí a Lukašenko jako hlavní „identifikátor“³⁶

Bezprostředním důsledkem pohraniční polohy běloruského státu, tj. situování na rozhraní dvou civilizací, sfér vlivu Ruska a Západu, se stává fragmentovanost běloruské společnos-

ideologie (2003). Podrobněji viz Černov [2003], Usov [2008], Wilson [2012], Bekus [2008], Leshchenko [2008].

³⁵ Zajímavá je úvaha V. Silického o tom, že jedinou pozitivně vnímanou dimenzí západního paradigmatu, optikou většiny Bělorusů, je pracovitost Evropanů, zatímco převládající jsou názorová klišé o obyvatelích starého kontinentu jako o vesměs egocentrických jedincích: „Někdy nám bylo řečeno, že jsme Rusové se znakem kvality. Stejně tak jsme (údajně) Evropané se znakem kvality, protože oni jsou pracovití, ale hamižní, zatímco Rusové jsou duchovní, ale líní. Jsme nejlepší v tomto prostoru“ [Bělorusskij partizan 2010i].

³⁶ Ve smyslu „identity-giver/identity-producer“ [Karolewski 2011]. S cílem předejít případným terminologickým zmatkům uvedme, že zde použitý pojem „identifikátor“ neodráží konotaci původního anglického „identifier“, který je základní kategoriální jednotkou teorie identifikace, jež označuje charakteristickou vlastnost, atribut nebo diferencující aspekt.

ti předpokládající viditelné oscilování dle linie národní identity a geopolitického statusu. Současná situace vzdáleně připomíná období 20. let minulého století, kdy běloruský filosof I. Abdziralovič upozorňoval na nevyhraněný postoj obyvatelstva a na „*srdečné nepřiklání se ani k jednomu, ani ke druhému*“ [Abdziralovič 1993: 9], což zachycuje specifičnost identifikace Bělorusů, vícerozměrnost a víceúrovňovost národního vědomí. Částečně to lze ukázat na výsledcích průzkumu veřejného mínění z prosince 2010. Poměr odpovědí na dotaz „*Je podle Vás možná současná integrace s Ruskem a EU?*“ ilustruje t tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Výsledky průzkumu veřejného mínění (v %)

Varianta odpovědi	podíl %
NE	41,0
ANO	40,4

Zdroj: [NISEPI 2010e].

Jelikož se běloruský prostor nikdy nevyznačoval monolingvismem, monoetnicitou a monokonfesionalitou, nebude Bělorusko, podle V. Akudoviče, nikdy pouze běloruské, ani pouze ruské či polské, ani jenom pravoslavné, katolické či protestantské, nikdy jenom prozápadní či provýchodní. [Akudovič 2007: 130] Je ovšem pravděpodobné, že v rámci krystalizujícího se geopolitického napětí budou oba „civilizační“ soupeři usilovně tlačit Bělorusy, aby se jasně vyjádřili ve prospěch jednoho z nich. Pro účely tohoto pojednání jsou Evropa a Rusko, dominantní aktéři etablovaní do běloruské geopolitické mozaiky, prezentovány jako „*imaginární společenství*“³⁷ v kontextu běloruského ideologického a identifikačního narativu. Navíc žádný z těchto „velkých“ hráčů nevykazuje politickou konsolidovanost či identifikační homogenitu. Takto Rusko po kolapsu SSSR zažilo zcela devastující krizi identity, jež, dle analogie s běloruskou národní identitou, dodnes připomíná „*ostrůvky Archipelagu*“,³⁸ neboť část společnosti zachovala sovětské sebevnímání, část se ztotožnila s Evropou, zatímco velký podíl postsovětských Rusů při svém sebedeterminování čerpá z autentických kulturních a etnických základů – pravoslaví a panslavismu. Mezitím Evropa, jmenovitě Evropská unie jako politická a kulturní jednotka, je konfrontována se stejným věčným problémem hledání osnov kolektivní identity, odporem nacionalismu a hluboce zakořeněných regionálních identit. Lze dodat, že se evropská identita taktéž stratifikuje do více úrovní: evropské, regionální, národní, což vnáší do systému určitou konfliktnost se všemi z toho plynoucími politickými následky. Slovy G. Miněnkova, evropská identita je diskursivní formací, v níž se v rámci dialogu setkávají různé modely evropského diskursu [Miněnkov 2007: 86].

Evidentní je, že se v rámci euroasijské integrace a stále patrnější závislosti Běloruska na Ruské federaci postupně rýsuje posilování východního vektoru a převaha Ruska zejména v kulturní, civilizační a identifikační sféře.³⁹ Následující tabulka nabízí souhrn odpovědí na otázku „*Komu se cítíte být bližší – Rusům nebo Evropanům?*“.

³⁷ Termín používá [Anderson 1991].

³⁸ Použijeme-li terminologii současného běloruského filosofa I. Bobkova [Bobkov 2005].

³⁹ Politický geograf G. Ioffe to vysvětluje na základě několika objektivních faktorů: pravoslaví coby převažující vyznání, dlouhodobá pozice Ruska jako klíčového kulturního „donora“, získání nezávislosti v důsledku působení vnějších sil, markantní závislost běloruské ekonomiky na Rusku [Ioffe 2003: 1257].

Tabulka č. 2: Výsledky dotazování na blízkost Bělorusů k Rusku, resp. Evropě (v %)

Odpověď	03/2010	12/2010	12/2011	06/2012
Rusům	74,5	69,9	68,0	68,2
Evropanům	19,4	29,9	25,8	31,2
Nevím	6,1	0,5	6,2	0,6

Zdroj: [NISEPI 2011a; 2012b].

Na bázi sovětských dějin, křesťanských hodnot a lokálního etnického dědictví Lukašenko „vypěstoval“ a vtělil do národní mentality pocit jinakosti Bělorusů. V této souvislosti vehementní protest BNF⁴⁰ proti údajné prezidentově odhodlanosti „vyprodat“ Bělorusko ruským „imperialistům“ jako realitě neodpovídajícího výkladu jeho sofistickované geopolitické hry. Podotkněme, že v průběhu své kariéry A. Lukašenko nemohl být jasně zaškatulkován jako výhradně proruský, resp. prokremelský, či naopak proevropský politik. Tudíž toto klišé nemá nic společného se skutečným záměrem autoritářského režimu a onou mytologizací ještě více dezorientuje pozorovatele. V souladu s celkovou identifikační dynamikou v zemi prezident Lukašenko může být v současné etapě označen jako hlavní „identifikátor“ běloruského národa, dominantní aktér politiky identity, její centrum, subjekt a hlasatel. Oficiální schémata formování národa a identity jsou dlouhodobě kritizovány nositeli antagonistických hodnot a identit, speciálně etnokulturního a proevropského rázu. Identita moderního Běloruska se konsolidovala v kontextu Lukašenkova režimu jednak z důvodu jeho dlouhotrvajícího prezidentství, zároveň ovšem díky jím vysílanému eklektickému modelu, jenž je pro obyvatelstvo čitelnější než „puristický“⁴¹ projekt opozice [Wilson 2012: 139].

Jak je obecně známo, ruština se v běloruském prostředí historicky zakotvila jako řeč politické elity, zatímco běloruština⁴² hraje roli významného národního symbolu a je páteří etnokulturní identity. Lze tedy říci, že se v Bělorusku rýsuje situace, kdy se více lidí identifikuje jako Bělorusové než kolik jich skutečně mluví bělorusky [Wilson 2012: 123]. Mezitím oficiální statistika může být trochu zavádějící: podle údajů posledního sčítání lidu z roku 2009 činí celkový počet obyvatel Běloruska 9 503 807 lidí, z nichž 5 058 402 (53,2 %) jako mateřský jazyk uvádí běloruštinu a 3 948 074 (41,2 %) ruštinu [Belstat. gov. by 2009c: 25]. V tomto podání se běloruská situace kardinálně liší od jejího tradičního znázorňování, nicméně zavedením do dotazníku kategorie „*jazyk domácnosti*“ zjistíme, že převažujícím jazykem běloruských domácností je ruština (6 672 964, tj. 70,2 % lidí oproti 2 227 175 lidí [23,4 %] používajících běloruštinu).

Klíčovým úkolem se tak jeví implementace, resp. popularizace běloruského jazyka jako obecně přijímaného nástroje sociální komunikace, čemuž se mocenská struktura již částečně věnuje.⁴³ Zdá se, že tato opatření zatím nevykazují velkou efektivitu, neboť v roce

⁴⁰ Vůdčí linií běloruských nacionalistů je přesvědčení, že úkolem všech občanů je za každou cenu nepřipustit ztrátu nezávislosti republiky, „zachovat jazyk, kulturu, práci a majetek Běloruska cestou likvidace nelegitimní promoskevské vlády“ [Pazňak 2003].

⁴¹ V tomto ohledu je zajímavé, byť diskutabilní, vymezení Běloruska jako nacionalizujícího etnického státu (R. Brubakerem rozpracovaná kategorie „*nationalizing ethnic state*“) a prezidenta Lukašenkova jako sovětského běloruského nacionalisty T. Kuziem [Kuzio 2001: 148].

⁴² Podrobněji o roli běloruštiny v Lukašenkově Bělorusku viz Ioffe [2003b]; Goujon [1999]; O'Reilly [2001].

⁴³ Takto už v roce 2002 byl ministerstvem školství schválen projekt bělorusizace předpokládající výuku několika školních předmětů v běloruském jazyce, zavedení běloruskojazyčných učebnic, podporu použití běloruštiny ve veřejném sektoru atd. Více k vládou prosazované popularizaci běloruského jazyka a kultury viz Leshchenko

2011 popularita běloruštiny – coby jazyka každodenní komunikace – dosáhla (podle NISEPI) dramaticky nejnižší hranice za posledních 16 let – 1,9 % (oproti 3,2 % v roce 2010 nebo 7,1 % v roce 2004 [NISEPI 2011b]).⁴⁴ Podle většiny analytiků je běloruština znakem, resp. prerogativou skromné menšiny běloruské společnosti tvořené vesměs intelektuály, kteří v šíření mateřského jazyka shledávají jedinou cestu k zachování nezávislosti [Eke; Kuzio 2000: 534]. Stále častěji se objevuje názor, že jazyková situace v Bělorusku je do velké míry „*ideologickým rozporem uvnitř většinové etnické skupiny*“, nikoliv etnickým konfliktem [O'Reilly 2001: 99]. Za scestné lze považovat úvahy o lhostejnosti většinové populace, jež si bezesporu váží existence nezávislého národního státu, včetně jeho kulturní a historické „bagáže“. Nelze než souhlasit s Ioffeho přesnou poznámkou o tom, že se jazyk a národní identita jednotlivce nemusí vždy shodovat: nehledě na klesající počet bělorusky mluvících občanů, málokdo bude zpochybňovat oprávněnost státní suverenity a svébytnost nezávislého běloruského národa [Ioffe 2007: 352].

Nesmíme taktéž opominout skutečnost, že na začátku své prezidentské dráhy se hlava státu nejen stylizovala jako autentický národní lídr, ale ucházela se o ušlechtlejší pozici vůdce východoslovanského pravoslavného prostoru. Jistou inspirací se stala Lukašenkova myšlenka o tom, že se Bělorusko (vůlí historického osudu) musí postavit do čela východoevropské civilizace, poněvadž republika, jako jediná v postsovětském regionu, zachovala věrnost tradičním hodnotám [Naviny 2003]. Bezprostřední cíl oné mise spočíval ve spojení „*patriotických sil ze všech koutů společné Vlasti*“, tzn. bývalé SSSR [Naviny 2003]. Výše uvedené citace vytváří obraz relevantního hráče, jehož vliv na mezinárodní politické dění je dle přesvědčení 43,5 % Bělorusů celkově pozitivní [NISEPI 2006]. Níže jsou představeny výsledky průzkumu veřejného mínění NISEPI z června 2006, do něhož byla začleněna otázka „*Jaký vliv ve světě mají Rusko, USA a Bělorusko?*“.

Tabulka č. 3: Výsledky dotazování na vliv Ruska, USA a Běloruska (v %)

Varianta odpovědi	Celkově pozitivní	Celkově negativní	Žádný zásadní vliv
Bělorusko	43,5	11,4	38,3
Rusko	68,3	9,5	11,7
USA	26,1	52,0	8,3

Zdroj: [NISEPI 2006].

Upozorníme na podstatný aspekt, a to na solidní podporu Lukašenkova panslovanského kurzu ruskými komunisty, speciálně jejich historickým předsedou G. Zjuganovým, důrazně vyzývajícím politické reprezentace současného Ruska, Běloruska a Ukrajiny k tomu, aby „*za každou cenu nechaly ,srůst' přetržené ,uzly a cévy' zaniklé společné Vlasti*“ [Bělorusskij partizan 2010c]. Pomocí tohoto ideologického konstruktů, a to poprvé v běloruských dějinách, A. Lukašenko formuloval identifikační koncept „*mezinárodního*“ rozsahu. Zároveň s tím běloruský prezident reprezentoval Bělorusko jako soběstačného aktéra s jasnou geopolitickou vizí. Důležité je, že se prezident opakovaně ohrazoval proti pocitu inferiority

[2004]; Wilson [2012: 226]. Pravdou ovšem je, že šíření běloruské hudby či tradic (tzv. folklorního formátu) nadále zůstává doménou národně orientované opozice [Leshchenko 2004: 345].

⁴⁴ Stačí uvést, že počet běloruskojazyčných škol je dnes výrazně nižší než v době BSSR: ve školním roce 2011/2012 pouze 18 % běloruských středoškoláků studovalo v běloruském jazyce [Bělorusskij partizan 2012c], zatímco v roce 1993 tento ukazatel dosahoval výše 76 % [Charter97.org 2009]. Podle nejčerstvějších zjištění Běloruského statistického úřadu z roku 2013 jen 700 (0,2 %) vysokoškoláků studuje v běloruštině [Belstat.gov.by 2013].

vnucovanému běloruskému národu zvnějšku a trval na tom, že Bělorusko není ani východní periferií Evropy, ani západním „předměstím“ Ruska [Naviny 2003]. Některé sociologické analýzy přinášejí zajímavé údaje o stavu národního sebevědomí, registrují příznivý vývoj národní hrdosti a respektu vůči vlastnímu kulturnímu a etnickému původu, což dokládá tabulka č. 4.

Tabulka č. 4: Vnímání národního sebevědomí v Bělorusku (v %)

Jste pyšný/-á na to, že jste Bělorus/Běloruska?	
Varianta odpovědi:	%
ANO	78,01 ^{*)}
NE	20,9
Nevím/nemohu jednoznačně odpovědět	1,1

Zdroj: [NISEPI 2010b].

^{*)} Poznámka: Zde je patrné, že „počet respondentů vážících si své náležitosti k běloruské entitě zhruba odpovídá celkové výši etnických Bělorusů (cca 81 % dle posledního sčítání lidu)“ [NISEPI 2010b].

Geopolitická pozice Běloruska se pro autoritářský režim stala významnou obchodní „komoditou“ a relevantním faktorem stability. Lukašenkovo politické manévrování, díky exploataci pohraniční polohy a prohloubení vzájemné averse mezi Východem a Západem, jeho nadstandardní politická flexibilita a účinná technika populistického vydírání učinily z Běloruska samostatného hráče na mezinárodní aréně. V této souvislosti můžeme konstatovat, že stěžejní body národní identifikace, orientující se dle linie Rusko versus Evropa, se mění, sledující konjunkturní oscilaci politiky rodinně-státního klanu⁴⁵ (dále RSK), a to zejména v ekonomickém a mediálním poli. Tudíž právě tento politický personifikovaný faktor se jeví být rozhodujícím při určování geopolitických preferencí Bělorusů.

Nabírání na síle proevropských a proruských nálad, jakožto dvou klíčových „civilizačních“ alternativ, je v běloruské společnosti podmíněno, resp. nepřímou aranžováno politickými kroky prezidenta, konkrétně střídajícími se vlnami oteplování a ochlazování vztahů Lukašenkova režimu s Ruskou federací a EU. Dokumentujme to na zjištěních sociologických průzkumů: podíly odpovědí na dotaz „Kdybyste měl/-a vybrat mezi sjednocením s Ruskem a vstupem do Evropské unie, co byste zvolil/-a?“ ukazuje tabulka č. 5.

⁴⁵ Rodinně-státní klan (RSK) lze vymezit jako klíčový element běloruské ekonomické struktury, jehož vedoucím článkem je prezident Lukašenko (konkrétně prezidentova rodina) obklopený více než 1500 loajálních osob s odlišnou úrovní individuálních pravomocí a striktně nastaveným mechanismem vnitřní kontroly. Ústředním prvkem tohoto mechanismu se jeví být rodina hlavy státu, jež přeměnila republiku v hlavní zdroj své ekonomické prosperity, zajišťující kontinuitu autoritářského kurzu. Jedná se rovněž o velice propojenou strukturu fungující na základě pozoruhodné skupinové solidarity a téměř neomezené osobní moci hlavy státu dle schématu prezident (jeho rodina) + zplnomocněná reprezentace + regionální exekutivní tělesa s vlastními bloky + všepřonikající kontrola nad všemi hráči ze strany prezidentových zvláštních služeb.

Tab. č. 5: Hodnocení proevropských a proruských nálad v čase (v %)

Odpověď	06/2006	10/2010	12/2010	06/2011	09/2011	12/2011	03/2012	12/2012
Pro sjednocení s Ruskou federací	56,5	35,4	38,1	35,3	41,5	41,4	47,0	37,7
Pro vstup do EU	29,3	42,2	38,0	44,5	42,0	39,1	37,3	43,4

Zdroj: [NISEPI 2010a; 2011a; 2012a; 2012c].

Charakteristické se zde jeví parita mezi respondenty upřednostňujícími prohlubování integrace s Ruskem na straně jedné a „euro-Bělorusů“ na straně druhé na sklonku roku 2010, v čemž spočívá hlavní odlišnost od výzkumu z roku 2006 vyznačujícího se převahou proruský orientovaných Bělorusů. Prosinec roku 2010, tj. povolební situaci, lze považovat za důležitý mezník pro sledování celkové dynamiky geopolitických preferencí běloruských občanů až do konce roku 2012, neboť počínaje tímto obdobím se postupně rýsuje poněkud odlišná konstelace. Takto údaje z roku 2011 ilustrují postupné oslabování proevropských nálad ve společnosti: za devět měsíců varianta „Pro vstup do EU“ ztratila více než 10 % podpory. V předvečer prezidentských voleb roku 2010 a bezprostředně po nich se zdálo, že se krystalizuje tendence upevnování evropské volby Bělorusů. Mezitím podíl proruský⁴⁶ zaměřených občanů rostl až do března 2012, kdy průzkumy zaznamenaly rekordní ukazatele připomínající stav z let 2008–2009. Ačkoliv čerstvá data (prosinec 2012) signalizují viditelný propad sympatií vůči ruskému zahraničněpolitickému vektoru, vykládat tato čísla jako stabilní indikátor s velkou vypovídající hodnotou není zatím namístě. Tato změna se s největší pravděpodobností dá vztáhnout k reakci společnosti na: a) Lukašenkovo aktivní politizování (zejména skrze státní média) určitých rusko-běloruských obchodních záležitostí během posledních šesti měsíců; b) latentní bilancování režimu a občasně ožívování klasického strategického schématu „dialog s EU“. Tudíž i přes statistickou převahu EU v posledních analýzách, momentální situace odráží zpomalené tempo „europeizace“, čemuž příčinou mohou sloužit následující fakta:

1. republika neobdržela očekávanou ekonomickou pomoc a evropské investice;
2. nedošlo ani ke snížení vízových tarifů dle vzoru Ruska a Ukrajiny, což potvrdilo stávající diskriminační režim obdržení povolení pro vstup na území EU pro občany Běloruska;
3. výhradně realistická,⁴⁷ resp. pragmatická politika některých čelných představitelů EU vůči prominentovi autoritářského režimu motivovaná ryze geopolitickým imperativem a ekonomickými zájmy evropského byznysu.

⁴⁶ V roce 2010 celkový východní integrační potenciál dosahoval 71,5 %, z nichž se cca 30 % dotázaných vyslovi-
lo pro zintenzivnění rusko-běloruské integrace, 39,6 % nevívalo vystoupení ze svazových struktur, tzn. zejména
Svazového státu Ruska a Běloruska, trvajíc na zachování dosažené úrovně integrace, zatímco skromná menší-
na ve výši 13,9 % respondentů schvalovala přerušení vazeb s Ruskem [NISEPI 2010a].

⁴⁷ Mezi nejvíce medializované „epizody“ evropské Realpolitik patří například kontroverze doprovázející jedná-
ní EU o rozšíření seznamu hlavních sponzorů běloruského režimu, na něž se budou vztahovat evropské sankce,
konkrétně zákaz vstupu a zmrazení aktiv umístěných na území unie, v únoru 2012. Jednalo se o to, že Slovinsko
blokovalo zařazení na seznam jména běloruského podnikatele J. Čiže (osoby z blízkého okolí A. Lukašenka). Po-
dle některých evropských diplomatů bylo toto řešení motivováno sledováním zájmů slovinské Riko Group, jež
vyhrála tender na postavení pětihvězdičkového hotelu Kempinski v Minsku ve spolupráci s Čižovou společností
[http://euobserver.com/foreign/115397]. Kromě toho, nehledě na opakované výzvy USA a EU k bojkotování
světového hokejového šampionátu v roce 2014, jehož uspořádáním bylo Mezinárodní hokejovou federací
(IHF) pověřeno Bělorusko, vedení této organizace odmítlo změnit své původní rozhodnutí.

Pojato slovy G. Miněnkova, „*Bělorusko vždy usilovalo o to být součástí Evropy a začínalo svůj historický příběh jako evropská kultura, ovšem vždy, z celé řady důvodů, zůstávalo mimo tento prostor*“ [Miněnkov 2007: 83], což evidentně podporuje i stávající režim. Tedy nehledě na přítomnost v běloruském identifikačním narativu fragmentů evropské identity, aktuální „stav“ veřejného mínění dokládá úspěšnou „expansi“ ruské civilizace.

Lukašenkův návrat „domů“ v kontextu rusko-běloruských peripetií

Připomeňme, že rusko-běloruská spolupráce v integračním formátu sahá do počátku 90. let, kdy díky „utopii“ ekonomicko-politického bratrství (v podobě Svazového státu) Lukašenko nejen dosáhl triumfu na vnitropolitické scéně, absorpcí veškeré reálné moci do vlastních rukou, ale i zajištění stability svého postavení a prezidentského úřadu jako takového, a to mj. pomocí soustavného lobbování⁴⁸ u představitelů ruských vládnoucích kruhů. Pozoruhodné rovněž je, že se běloruské hlavě státu vždy dařilo zaručit uznání vlastního znovuzvolení svými protějšky v zemích Společenství nezávislých států (SNS), v němž prim hraje Ruská federace. Takto garantovaná vnější legitimita zmírňuje hrozbu drastických následků restriktivních opatření a sankcí uvalených EU a USA na znamení odsouzení systematické falsifikace volebních kampaní všech úrovní a pronásledování „prozápadne“ smýšlejících národních demokratů. Navíc, skrze svazovou institucionální strukturu, běloruský autokrat dlouhodobě kultivuje obraz seriózního hráče v postsovětském prostoru, zdůrazňuje svůj význam coby spojovacího článku („mostu“) mezi Západem a Východem v geopolitické dimenzi, čímž paralelně upevňuje pozice mezi příslušníky (pro)sovětsky se identifikujících skupin i mimo Bělorusko. Neudržitelný integrační elán prezidenta Lukašenkova z poloviny 90. let se rychle vytratil v okamžiku, kdy jeho osobní politické aspirace narazily na Putinův pragmatismus již během jeho prvního funkčního období. Za hlavní důsledek onoho „rozčarování“ lze označit bleskovou revizi Lukašenkovy unijní strategie, přejmenování ruského vektoru z faktoru stability režimu na soubor konstantních hrozeb narušení prezidentova mocenského monopolu a tudíž běloruské suverenity. Přesněji řečeno, došlo k zahájení velké geopolitické hry postavené na kontradikcích mezi EU a Ruskem. Běloruské vedení se mj. rozhodlo pro (v té době částečně kontroverzní) účast v programu „*Východní partnerství*“ (2009), což se dá interpretovat jako „zastařovací“ akt varující Rusko před možným Lukašenkovým „odchodem“ na Západ.

Leitmotivem dalšího vývoje, tj. období počínaje rokem 2007 a konče posledním prezidentským klaním v prosinci 2010, se stalo bezprecedentní navázání dialogu mezi oficiálními reprezentacemi eurostruktur a předáky autoritářského režimu. Mezitím antiruská rétorika běloruského establishmentu nabývala naprosto nebývalého rozsahu (osobní obvinění a urážky na adresu ruské politické elity, otevřené „vydírání“ Kremlu ohledně ne-/uznání separatistických států Abcházie a Jižní Osetie, hra na tuto kartu ve vztahu s Evropou za účelem vytěžení maximálních ekonomických výhod, zrušení sankcí atd.). Platí, že se nejpravděpodobnějším důvodem oné náhlé (zdánlivé) změny kurzu stalo přehodnocení a přeformátování rusko-běloruského „bratrství“ dle principu ekonomické prospěšnosti z iniciativy Kremlu. Prozřetelně této příležitosti využili euroúředníci, již de facto zavřeli oči nad oběťmi politických procesů, notoricky známým porušováním lidských práv, zpochybňovanou legitimitou běloruského lídra a taktéž ignorovali „hlas“ běloruské opozice, neboť ona v této fázi pouze překážela v navazování kontaktů s „*posledním evropským diktátorem*“, tedy naplnění evropského přá-

⁴⁸ Většina analytiků se shoduje na tom, že vlivná běloruská lobby je stále přítomna v Moskvě, i když její pozice byly značně oslabeny po odvolání bývalého moskevského starosty J. Lužkova [Ioffe; Yarashevich 2011: 71].

ní o vyvedení země z ruské orbity. Poněkud nadstandardní pozornost a znepokojenost Lukašenkovým volebním vítězstvím (přesněji řečeno možnou porážkou) ze strany evropské politické elity obhajovala litevská prezidentka Dalia Grybauskaitė, a to tím, že se stávající hlava státu prezentuje jako důvěryhodný garant politické stability a suverenity země, což, podle jejího přesvědčení, a priori vylučuje přítomnost „druhého“ Ruska blízko litevských hranic [Bělorusskij partizan 2010a]. Zdůrazníme, že ústup západního geopolitického vektoru v běloruském kontextu je zapříčiněn hlavně absencí jasně artikulované strategie jak v Bruselu, tak ve Washingtonu. Interakce s běloruským diktátorem se dlouhodobě omezovala na dvě základní varianty: buď zahájení jednání a částečné vylepšení vztahů, anebo uvalení sankcí a pouhá prodemokratická rétorika. Jedinou reakcí těchto aktérů na aktuální integrační dynamismus v postsovětském prostoru se jeví být převážně váhavost a nepřipravenost vystoupit s alternativními nabídkami či projekty.

Dovolím si tvrdit, že v období před 19. prosincem 2010 Spojené státy americké a Evropská unie zčásti odůvodněně doufaly ve využití Lukašenkova modelu s cílem deformace Jednotného hospodářského prostoru a celní unie, poněvadž eskalující konflikt mezi Moskvou a Minskem, dle trochu idealistických prognóz západních analytiků, vytvářel solidní zázemí pro rezignaci Běloruska na veškeré svazové závazky, opuštění existujících integračních projektů v rámci Svazového státu a SNS, což by bezesporu odstartovalo radikální přeprogramování celého regionu. Stimulujícím „gestem“ ze strany Evropy se stalo například příslibení Bělorusku (v té době) kriticky nezbytných finančních prostředků – úvěru ve výši 3 mld. USD [Birževoj liděr 2010]. Zdá se, že se Lukašenkovi skutečně podařilo přesvědčit evropské publikum o reálném nebezpečí inkorporace republiky do Ruské federace. Podle verze J. Romančuka, bývalého exponenta Sjednocené občanské strany a prezidentského kandidáta v posledních volbách, Lukašenkem narýsovaný formát budoucího (povolebního) vývoje předpokládal mj. uvolnění cesty ke zvolení do parlamentu pro představitele „konstruktivní opozice“. „*Tak či onak, Západ byl v této etapě odhodlán akceptovat model řízené demokracie, již vnímal jako jistý pokrok pro autoritářský režim*“ [Kompromatby 2011]. Tristním závěrem přitom je neschopnost Západu „dešifrovat“ maximum personální moci A. Lukašenka, tedy princip, podle něhož všechno, co představuje minimální hrozbu pro RSK, je okamžitě vyloučeno z veřejného diskursu, čemuž jasným potvrzením jsou slova samotné hlavy státu: „*To, co po nás požadují Evropané, je pro nás naprosto nepřijatelné. Nemohu koncipovat politiku v zájmu jednotlivých skupin, klanů či kohokoliv jiného*“ [Imperiya 2010b].

Jak už bylo nastíněno, vládou (v předvečer prezidentských voleb 2010) iniciovaná kosmetická liberalizace vytvořila iluzi toho, že běloruský režim opravdu chystá razantní vnitřní proměnu. Ovšem mnozí, kteří uvěřili zkušenému populistovi, dodnes nemohou vysvětlit, jak jen za pár vteřin běloruský vůdce dokázal udělat škrť přes západní zahraničněpolitickou perspektivu, zorchestroval tvrdé potlačení pouličních protestů, zamítl slibné vztahy s EU, a to na pozadí vyostřené konfrontace s Kremlem. Nicméně Lukašenkova geopolitická partie kulminovala podepsáním smlouvy o zřízení Jednotného hospodářského prostoru Běloruska, Ruska a Kazachstánu v prosinci 2010. Zároveň byla uspořádána jednání mezi hlavou státu a jeho ruským protějškem Medvěděvem, v jejichž důsledku se běloruský lídr vrátil⁴⁹ do „lůna“ Svazového státu. Podotkněme, že dosud nepřekonaný manévrovací „talent“ běloruského vládce a jeho tzv. mnohovektorová strategie umožnily opakovanou změnu geopolitické ori-

⁴⁹ Běloruský lídr tento obrat okomentoval poněkud sarkasticky: „*Někteří si předčasně mnou ruce za zády prezidentů Běloruska a Ruska. Neradujte se. Jak se naše vztahy nečekaně zhoršily, stejně tak se nečekaně normalizují (...) I když se pohádáme, uděláme si čas na mír*“ [Newsru.com 2010].

entace⁵⁰ země (tj. oficiálního kurzu). Ve „Zprávě o stavu země“ přednesené v květnu 2012 se běloruský prezident vyjádřil k aktuálnímu mezinárodnímu dění a shrnul svou zahraniční politiku tvrzením, že oba vektory osy Východ – Západ nejsou dostačující pro udržení dlouhodobé stability [President.gov.by 2012]. Kromě toho Lukašenko poznamenal, že se nejedná o manévry, nýbrž o objektivní národní zájmy „*determinované přítomností a budoucností*“ [President.gov.by 2012]. Pravdou je, že Moskva de facto zachránila svého běloruského partnera v době závažné krize režimu (hospodářská recese, rostoucí společenské napětí, politický aktivismus v sociálních sítích, sankce, diplomatické konflikty s EU), ve výsledku čehož se prezident musel vzdát své kyvadlové politiky a deklarovat věrnost východní civilizaci, tj. Euroasijství a „*ruskému světu*“. Už v květnu 2012 prezident zveřejnil svou novou vizi Běloruska coby „*brány do Eurasie*“, nikoliv evropské periferie [Telegraf.by 2012b]. Nicméně, zohledníme-li Lukašenkovu slušnou zkušenost s ambivalentní zahraniční politikou, jedna věc je nepopíratelná: i když jeho návrat „domů“ je prezentován jako definitivní, nové geopolitické „otočení“ nemůže být zcela vyloučeno. Podle některých expertů ovšem Putinův návrat do Kremlu implikuje mnohem striktnější pravidla rusko-běloruské spolupráce a tudíž těžké časy pro běloruskou hlavu státu.

Na závěr uveďme, že analýza budoucího vývoje běloruského národa musí brát v úvahu mytologizaci klíčových prvků identity, realie civilizačního pohraničí, geopolitického konkurenčního boje, konfrontační linie, jejichž vliv na běloruskou společnost je markantní. Nabízí se zde teze o tom, že favorizování jednosměrné orientace bezesporu polarizuje společnost, čímž vystavuje národní identitu většímu tlaku. Dle této logiky sledování západního vektoru nevyhnutelně povede ke konfliktu s Ruskem, což mimochodem nejvíce zajímá EU, neboť právě o tuto „komoditu“ jde v geopolitickém „obchodním“ trojúhelníku mezi běloruským režimem a Brusel. Zároveň nelze ignorovat (zatím čistě hypotetickou) možnost proměny běloruských identifikačních kódů inspirovaných politickou transformací.⁵¹ Podle spoluzakladatele Konzervativní křesťanské strany-Běloruské národní fronty (BNF) Z. Pazňaka, Bělorusové nepotřebují jít „*ani doleva, ani doprava, ani na Východ, ani slepě na Západ*“, protože všude zůstanou „*cizinci*“. Běloruský národ je politikem postulován jakožto jiná („*naše*“) Evropa, která „*neztratila duši*“ [Pazňak 2003]. Je vidět, že evropská identita zde slouží jakožto určitý axiologický ideál. Ve stejném duchu lze Lukašenkovo Bělorusko traktovat jako „*naše Rusko*“, jež nemá nic společného s negativní sociálně-politickou realitou postsovětského Ruska (kriminalita, korupce, sociální rozvrstvení, národnostně motivované třenice, terorismus atd.). Klíčové ovšem je, že se běloruská vládnoucí elita řídí „*svým*“ nacionalismem a mobilizuje společnost ve jménu zachránění své „*Vlasti*“, tj. vládní pyramidy. V

⁵⁰ V této souvislosti lze Ruskou federaci prohlásit za prozatímního vítěze geopolitické hry vedené o tento region. Důkazem tomu jsou i značné ekonomické ústupky běloruského státu v podobě strategických aktiv autoritářského režimu. Takto v listopadu 2011 bylo zveřejněno Lukašenkovo rozhodnutí prodat Gazpromu 50 % akcií běloruské plynové společnosti Běltransgaz, což znamená absolutní ruský monopol na běloruskou plynovodnou síť. Výměnou za onu velkorysost a za připojení se ke smlouvě o Jednotném hospodářském prostoru získalo Bělorusko signifikantní slevu na ruský plyn. V červenci 2012 byla mezi dvěma státy podepsána smlouva o výstavbě jaderné elektrárny v Bělorusku, na jejíž realizaci (ruskou společností Atomstrojexport) byl zemi poskytnut úvěr ve výši 10 mld. USD. Sem patří i zřízení rusko-běloruského automobilového holdingu Rosbělavto (spojením MAZu a KAMAZu), jehož dokončení bylo původně plánováno na jaro 2013, a pokračující jednání ohledně privatizace významné státní společnosti Běláruskalij, jednoho z největších světových producentů potaše.

⁵¹ Upozorněme například na obavy Litvy z toho, že po přechodu k jinému politickému režimu, tedy po pádu A. Lukašenka, si Bělorusko (částečně oprávněně) může nárokovat návrat Vilnius coby historického hlavního města VKL [Narodnaja Volja 2011].

tomto smyslu je běloruská identita ve stavu neustálého „broušení“ podmíněného ryze politickými okolnostmi [Wilson 2012: 139]. Přesné zmapování místa moderního běloruského státu za těchto podmínek není bezproblémovým úkolem. V této souvislosti je možné souhlasit s italským autorem D. Maraním, jenž za scestné považuje rigidní dávání do protikladu dvou identit a opomíjení tzv. přechodných zón mezi jednotlivými kulturami, neboť právě v tomto prostoru dochází k jejich vzájemnému pronikání a naplnění [Babickaja 2009].

Závěr

Bezprostředním důsledkem pohraniční polohy běloruského státu, tj. situování na rozhraní dvou civilizací, sfér vlivu Ruska a Západu, se stává fragmentovanost běloruské společnosti předpokládající viditelné oscilování dle linie národní identity a geopolitického statusu. V souladu se současnou identifikační dynamikou v zemi, prezident Lukašenko může být oprávněně považován za hlavního „identifikátora“ běloruského národa, dominantní aktér politiky identity, její centrum, subjekt a hlasatel. V návaznosti na to lze konstatovat, že se klíčové akcenty národní identifikace mění, sledující konjunkturní zahraničněpolitické „kolísání“ režimu. Tudíž právě tento politický personifikovaný faktor je rozhodující při určování geopolitických preferencí obyvatelstva.

Nehledě na přítomnost fragmentů evropské identity v běloruském identifikačním narativu, aktuální průzkumy veřejného mínění dokládají úspěšnou „expansi“ ruské civilizace, resp. „ruského světa“. V kontextu stále aktivněji prosazované euroasijské integrace a patrnější závislosti Běloruska na Ruské federaci se postupně rýsuje upevňování východního vektoru a převaha Ruska zejména v kulturní, civilizační a identifikační dimenzi. Nicméně jakákoliv forma politické unifikace je většinou Bělorusů vnímána jako nepříjemná, jelikož existence nezávislého běloruského státu je společností vnímána jako nezpochybnitelná národní hodnota. Běloruský lídr „vysílá“ obraz Běloruska coby autonomního, vlivného a soběstačného hráče s jasnou vizí a geopolitickými ambicemi. Lze očekávat, že Lukašenkův režim bude pokračovat v exploataci rusko-slovanského a pravoslavného vektoru v intencích národní jednoty a sociálního smíru, neboť nic zatím nenasvědčuje opačnému směřování oficiálního kurzu.

LITERATURA:

- ABBOTT, P. (2007). Cultural Trauma and Social Quality in Post-Soviet Moldova and Belarus. *East European Politics and Societies*. Vol. 21, No. 2, s. 219-258. ISSN 0888-3254.
- ABDZIRALOVIČ, I. (1993). *Advečnym šljacham: dasljedziny bělaruskaga svjethljadu*. Miensk: Navuka i technika. 44 s. ISBN 5-343-01308-2.
- AKUDOVIČ, V. (2007). *Kod adsutnasci*. Minsk: Logvinau. 196 s. ISBN 978-985-6800-31-6.
- ALBERT, M.; JACOBSON, D.; LAPID Y. (eds.). (2001). *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*. University of Minnesota Press. 360 s. ISBN 987-08-1663-608-2.
- AMBROSIO, T. (2009). *Authoritarian Backlash*. Ashgate. 256 s. ISBN 987-0754673507.
- ANCIPIENKA, A.; AKUDOVIČ, V. (eds.). (2005). *Neznámé Bělorusko*. Překlad z běloruštiny A. Havlín, D. Kolenovská. Praha: Dokořán, Člověk v tísni. 184 s. ISBN 80-7363-045-1.

- ANDERSON, B. (1991). *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. 224 s. ISBN 9780860915461.
- AUGELLI, J. P. (1980). Nationalization of Dominican Borderlands. *Geographical Review*. Vol.70, No. 1, s. 19-35. ISSN 1931-0846.
- BABICKAJA, V. (2009). Diego Marani: „Dobivatsja čistojsj rasy – prestupno, dobivatsja čistogo jazyka – absurd“. *Openspace.ru*. 26.06.2009. Dostupné z WWW: <<http://www.openspace.ru/literature/names/details/10930>> [cit. 10-03-2013].
- BABKOU, I. (2005). Genealjegija belaruskaj ideji: z lekcyjau dlja Belaruskaja Kalgijumu. *Arche Pačatak*, č. 3, s. 136-164. ISSN 1392-9682.
- BARTH, F. (1998). *Ethnic Groups and Boundaries*. Middleton: Waveland Press. 153 s. ISBN 978-08-81339-796.
- BAUMAN, Z. (2001). *Dentro la globalizzazione: le conseguenze sulle persone*. Traduzione di Oliviero Pesce. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli. 152 s. ISBN 88-420-6258-8.
- BAUMAN, Z. (2010). *Intervista sull'identità a cura di Benedetto Vecchi*. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli. 127 s. ISBN 978-88-420-7008-5.
- BAUMAN, Z. (2011). *Modernità liquida*. Traduzione di Sergio Minucci. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli. 270 s. ISBN 978-88-420-9735-8.
- BEKUS, N. (2008). European Belarus Versus State Ideology: Construction of the Nation in the Belarusian Political Discourses. *Polish Sociological Review*. Vol. 163, No. 3, s. 263-283. ISSN 1231-1413.
- BEKUS, N. (2010). Nationalism and Socialism: „Phase D“ in the Belarusian Nation-Building. *Nationalities Papers*. Vol. 38, No. 6, s. 829-846. ISSN 1465-3923.
- BELARUSTODAY.INFO. (2009). *Lukašenko predložil prověsti v Bělarusi vstreču Papy Rimsko-go i Patriarcha*. 29. 04. 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.belarustoday.info/?pid=62618>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKAJA GRUPPA RAZVITIJA (BGR). (2010). *Političeskaja i nepolitičeskaja integracija postsovětskogo prostranstva*. Dostupné z WWW: <http://www.bgr.by/act/politicheskaja_i_nepoliticheskaja_integratsiya_postsovetskogo_prostran> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2010a). *Strannoje zajavljennije Dali Gribauskajte*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=6&news=70887&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2010b). *Rating Lukašenko niže ratinga oppoziciji*. Dostupné z WWW: <<http://belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=72211&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2010c). *Zjuganov prizval Lukašenko, Medvěděva i Janukoviča sras-tit „uzly i sosudy“*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&news=65954>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2010d). *Olga Ipatova – Patriarchu Kirillu: Svojm pozdravljenijem Vy faktičeski dali indulgenciju Lukašenko*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&news=65954>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011a). *Mjetit li Lukašenko v prezidenty Rossiji?* Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=76400&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011b). *Ja kak pervyj prezident Rossiji*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=75862&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].

- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011c). *Medvědĕv: Mjenja tože udivljajet to, čto proizošlo v Bělarusi*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=76196&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011d). *Koronacija sostojalas bez serjoznych gostej*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=75279&newsPage>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011e). *Bělorusy vspomnili o Kalinovskom*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=75367&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2011f). *Expert: Rossija pokazala, čto umjejet „pressovat“ partněrov*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=75765&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2012a). *Alexandr Jarošuk: eto ataka na političeskuju sistemu*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?newsPage=0&backPage=13&news=118390&page=100&locale=ru>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2012b). *Politolog: vyrabotannaja SŠA i Evrosojuzom strategija ne soveršenna*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=118427&newsPage=0>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2012c). *Lukašenko: Bělarus - samyj věrnyj sojuznik Rossiji*. Dostupné z WWW: <<http://www.belaruspartizan.org/politic/212222/>> [cit. 10-03-2013].
- BĚLORUSSKIJ PARTIZAN. (2012d). *Boleje poloviny žitělej Bělarusi rodnym jazykom sčitajut bělorusskij*. Dostupné z WWW: <<http://belaruspartisan.org/bp-forte/?newsPage=0&page=100&backPage=22&news=123291&locale=be>> [cit. 10-03-2013].
- BELSTAT.GOV.BY. (2009a). NACIONALNYJ STATISTIČESKIJ KOMITĚT RESPUBLIKI BĚLARUS. *Pěrepis naselenija Respubliki Bělarus 2009 goda. Naselenije po nacionalnosti i rodnomu jazyku*. Dostupné z WWW: <http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/2009/vihod_tables/5.8-0.pdf> [cit. 10-03-2013].
- BELSTAT.GOV.BY. (2009b). NACIONALNYJ STATISTIČESKIJ KOMITĚT RESPUBLIKI BĚLARUS. *Pěrepis naselenija Respubliki Bělarus 2009 goda. Naselenije po nacionalnosti i jazyku, na ktorom obyčno razgovarivajut doma*. Dostupné z WWW: <http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/2009/vihod_tables/5.9-0.pdf> [cit. 10-03-2013].
- BELSTAT.GOV.BY. (2009c). NACIONALNYJ STATISTIČESKIJ KOMITĚT RESPUBLIKI BĚLARUS.. *Pěrepis naselenija Respubliki Bělarus 2009 goda. Obščaja čislennost naselenija, jeho sostav po vozrastu, polu, sostojaniju v brakje, urovnju obrazovanija, nacionalnostjam, jazyku i istočnikam sredstv k suščestvovaniju. Respublika Bělarus (RAR.)*. Dostupné z WWW:<<http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/2009/itogi1.php>> [cit. 10-03-2013].
- BELSTAT.GOV.BY. NACIONALNYJ STATISTICHESKIJ KOMITJET RESPUBLIKI BELARUS. (2013). *Statisticheskij obzor k rodnomu dnju jazyka*. Dostupné z WWW: <http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/pressrel/mothertongue_day.php> [cit. 10-03-2013].
- BELTA.BY. (2012). *Lukašenko poblagodaril posla Maltijskogo ordena za razvitije sotrudničestva s Bělarusju*. Dostupné z WWW: <http://www.belta.by/ru/all_news/president/Lukashenko-poblagodaril-posla-Maltijskogo-ordena-za-razvitie-sotrudnichestva-s-Belarusju_i_594267.html> [cit. 10-03-2013].
- BENNETT, B. (2011). *The Last Dictatorship in Europe: Belarus Under Lukashenko*. New York: Columbia University Press. 256 s. ISBN 0231702809.

- BHABHA, H. K. (2004). *The Location of Culture*. London: Routledge. 440 s. ISBN 0415336390.
- BIASPAMIATNYKH, M. (2008). Belarusian-Polish-Lithuanian Borderlands: Phenomenological Analysis. *Limes: Cultural Regionalistics*. Issue 2, s. 99-107. ISSN 2029-0187.
- BIRŽEVOJ LIDĚR. (2010). *Primirenije Moskvy i Minska: tak vsje-taki ssora byla spjektaljem?* 17.12.2010. Dostupné z WWW: <<http://profi-forex.org/news/entry1008060693.html>> [cit. 10-03-2013].
- BLIZNĚKOV, V. (2009). „Bělorusskij projekt“ na „vělikoj šachmatnoj doskje“. Dostupné z WWW: <<http://www.imperiya.by/politics.html?id=6236>> [cit. 10-03-2013].
- BOBKOV, I. (2005). Etika Pograničja: transkulturnost kak bělorusskij opyt. *Pěrjekrjestki*, č. 3-4, s. 127-136. ISSN 1822-5136.
- BOHDAN, S. (2011). The National Democratic Project in Belarusian Politics in 1980s–1990s: Zianon Pazniak’s Version. *Belarusian Political Science Review*. Vol. 1, No. 1, s. 87-110. ISSN 2029-8684.
- BOSSE, G. (2009). Challenges for EU governance through Neighbourhood Policy and Eastern Partnership: the values/security nexus in EU-Belarus relations. *Contemporary Politics*. Vol. 15, No. 2, s. 215-227. ISSN 1469-3631.
- BUHR, R. L.; SHADURSKI, V.; HOFFMAN, S. Belarus: an Emerging Civic Nation? *Nationalities Papers*. Vol. 39, No. 3, s. 425-440. ISSN 1465-3923.
- BULHAKAU, Valer. (ed.). (2006). *Geapalityčnaje mesca Bělarusi u Europě i svěcje*. Varšava: Elipsa. 242 s. ISBN 978-83-60694-01-5.
- BULHAKAU, V.; KOMOROWSKA, A. (eds.). (2006). *Belarus: Neither Europe, Nor Russia. Opinions of Belarusian Elites*. Warsaw: Stefan Batory Foundation. 238 s. ISBN 83-89406-80-2.
- CHARTER97.ORG. (2009). *Čerez pjat let, jesli ničego ne uzmenitsja, bělorusskije školy polnostju isžeznut*. Dostupné z WWW: <<http://charter97.org/ru/news/2009/1/21/14230/>> [cit. 10-03-2013].
- COX, R. W. (2002). Civilizations and the Twenty-First Century: Some Theoretical Considerations. In MOZAFFARI, Mehdi. (ed.). *Globalization and Civilizations*. London: Routledge. 288 s. ISBN 978-0415286145.
- ČERNOV, V. (2003). Niščeta ideologiji, ili ideolgija niščety. *Naše mněnije*. 27.07.2003. Dostupné z WWW: <<http://www.nmnby.org/articles/280703/ideology.html>> [cit. 10-03-2013].
- CHURCH.BY. (2003). *Soglašenije o sotrudničestvě měždu Respublikoj Bělarus I Bělorusskoj Pravoslanoj Cerkovju*. Dostupné z WWW: <<http://www.church.by/resource/Dir0009/Dir0015/>> [cit. 10-03-2013].
- DIENER, A.; HAGEN, J. (eds.). (2010). *Borderlines and Borderlands: Political Oddities at the Edge of the Nation-State*. Rowman & Littlefield Publishers. 292 s. ISBN 987-0742556362.
- DONSKIS, L. (2005). *Loyalty, Dissent, and Betrayal: Modern Lithuania and East-Central European Moral Imagination*. Amsterdam – New York: Rodopi. 164 s. ISBN 90-420-1727-9.
- DRUZJENKO, G. (2009). Geopolitika ot Patriarcha: Carstvo Něbesnoje vs „Russkij mir“. „*Zerkalo něděl*“. Dostupné z WWW: <http://zn.ua/POLITICS/geopolitika_ot_patriarha__tsarstvo_nebesnoe_vs_russkiy_mir-58466.html> [cit. 10-03-2013].
- DUGIN, A. (2000). *Osnovy geopolitiki. Geopolitičeskoje buduščje Rossiji*. Moskva: Arktogeja-centr. 928 s. ISBN 5-8186-0004-1.
- DEUTSCHE WELLE. (2012). *Belarus i Evropa: otsutstvije strategiji sderzhivajet sotrudničestvo*. Dostupné z WWW: <http://www.dw.de/dw/article/0,,15980302,00.html?maca=rus-CB_rus_BelarusPartisan-4786-xml-mrss> [cit. 10-03-2013].

- EISENSTADT, S. N. (2001). Civilizations. In SMELSER, N. J.; BALTES, P.B. (Eds.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Oxford: Pergamon. 17500 s. ISBN 978-0-0804-3076-8.
- EKE ST. M.; KUZIO T. (2000). Sultanism in Eastern Europe: The Socio-Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus. *Europe-Asia Studies*. Vol. 52, No. 3, s. 523-547. ISSN 0966-8136.
- FEDUTA, A. (2005). *Lukašenko: političeskaja biografija*. Moskva: Referendum. 703 s. ISBN 59-809-7007-X.
- GOUJON, A. (1999). Language, Nationalism, and Populism in Belarus. *Nationalities Papers*. Vol. 27, No. 4, s. 661-677. ISSN 0090-5992.
- GRIB, M. (2006). *Bělorusskij most: istorija, fakty, sobytija*. Velikije Luki: Velikolukskaja gorodskaja tipografija. 168 s. ISBN 5-350-00117-5.
- GROMADZKI, G. (2006). A Difficult Case: Belarus as Part of the European Neighbourhood Policy. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*. Vol. XV, No. 2/2006, s. 37-45. ISSN 1336-0361.
- GUSMAN, M. (2009). Alexandr Lukašenko: Moji vybory byli falsificirovany. *Izvestia.ru*. Dostupné z WWW: <<http://www.izvestia.ru/politic/article3132313/>> [cit. 10-03-2013].
- HALL, M.; JACKSON, P. Th. (Eds.). (2007). *Civilizational Identity*. New York: Palgrave Macmillan. 242 s. ISBN 978-1-4039-7544-7.
- HLAVÁČEK, P.; HOLZER, J. (2008). Opozice v nedemokratických režimech. Vstupní poznámky k možnostem a limitům stávající teorie. *Středoevropské politické studie*. Roč. X, č. 1, s. 1-16. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. ISSN 1212-7817.
- HUNTINGTON, S. P. (1968). *Political Order In Changing Societies*. New Haven and London: Yale University Press. 500 s. ISBN 978-0-3000-1171-5.
- HUNTINGTON, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster. 368 s. ISBN 0-684-81164-2.
- IMPERIYA. (2010b). *Sokraščennaja stěnogramma interview A. Lukašenko těljekanalu „Euronews“*. Dostupné z WWW: <<http://www.imperiya.by/news.html?id=51000>> [cit. 10-03-2013].
- IOFFE, G. (2003a). Understanding Belarus: Belarusian Identity. *Europe-Asia Studies*. Vol. 55, No. 8, s. 1241-1272. ISSN 1465-3427.
- IOFFE, G. (2003b). Understanding Belarus: Questions of Language. *Europe-Asia Studies*. 2003, Vol. 55, No. 7, s. 1009-1047. ISSN 1465-3427.
- IOFFE, G. (2007a). Culture Wars, Soul-Searching, and Belarusian Identity. *East European Politics and Societies*. Vol. 21, No. 2, s. 348-381. ISSN 0888-3254.
- IOFFE, G. (2007b). Nation-Building in Belarus: A Rebuttal. *Eurasian Geography and Economics*. Vol. 48, No. 1, s. 68-72. ISSN 1538-7216.
- IOFFE, G. (2008). *Understanding Belarus and How Western Foreign Policy Misses the Mark*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield. 261 s. ISBN 0742-5555-85.
- IOFFE, G.; YARASHEVICH, V. (2011). Debating Belarus: An Economy in Comparative Perspective. *Eurasian Geography and Economics*. Vol. 52, No. 6, s. 750-779. ISSN 1538-7216.
- IVANOVA, A; TUČEK, J. (2006). *Cesty k národnímu obrození: český a běloruský model. Sborník příspěvků z konference konané 4.–6. 7.2006 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova FHS. ISBN 80-239-8444-6.

- JAHORAU, A. (2011). Who Has Benefited from the Implementation of the Neighbourhood Policy in Belarus? *Belarusian Political Science Review*. Vol. 1, No. 1. ISSN 2029-8684.
- JASUTIS, G. (2006). The Dynamics of Military Integration Between Russia and Belarus. *Lithuanian Political Science Yearbook*. č. 1, 211-232. ISSN 1392-9321.
- KARBALEVICH, V. (2002). The Belarusian Model of Transformation: Alaksandr Lukashenka's Regime and the Nostalgia for the Soviet Past. An Attempt at Analysis. *International Journal of Sociology*. Vol. 31, No. 4, s. 7-38. ISSN 0020-7659.
- KAROLEWSKI, P. I. (2011). European Identity Making and Identity Transfer. *Europe-Asia Studies*. Vol. 63, No. 6, s. 935-955. ISSN 0966-8136.
- KNOX, Z. (2005). Russian Orthodoxy, Russian Nationalism, and Patriarch Alexii II. *Nationalities Papers*. Vol. 33, No. 4, s. 533-545. ISSN 1465-3923.
- KOMPROMATBY. (2011). Prezidentskije vybory – 2010. Věrsija Romančuka. *Ucpb.org*. Dostupné z WWW: <<http://ucpb.org/news/elections-2010/62819-2011-01-25-13>> [cit. 10-03-2013].
- KOROSTELEVA, E.A.; LAWSON, C.W.; MARSH, R.J. (Eds.). (2003). *Contemporary Belarus: Between democracy and dictatorship*. London: Routledge Curzon. 201 s. ISBN 0-7007-1613-0.
- KOROSTELEVA, E. (2012). *The European Union and its Eastern Neighbours: Towards a more ambitious partnership?* London: Routledge. 208 s. ISBN 0415612612.
- KORTUNOV, S.V. (2009). *Nacionalnaja identičnost: postizhenije smysla*. Moskva: Aspekt press. 589 s. ISBN 987-5-7567-0551-5.
- KUZIO, T. (2001). „Nationalising States“ or Nation-building? A Critical Review of the Theoretical Literature. *Nations and Nationalism*. Vol. 7, No. 2, s. 135-154. ISSN 1469-8129.
- LASTOUSKI, A. (2011). Russo-centrism as an Ideological Project of Belarusian Identity. *Belarusian Political Science Review*. Vol. 1, No. 1, s. 23-46. ISSN 2029-8684.
- LATYSZONEK, O. (2002). Belarusian Nationalism and the Clash of Civilizations. *International Journal of Sociology*. Vol. 31, No. 3, s. 62-77. ISSN 0020-7659.
- LESHCHENKO, N. (2004). A Fine Instrument: Two Nation-Building Strategies in Post-Soviet Belarus. *Nations and Nationalism*. Vol. 10, No. 3, s. 333-352. ISSN 1469-8129.
- LESHCHENKO, N. (2008). The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus. *Europe-Asia Studies*. Vol. 60, No. 8, s. 1419-1433. ISSN 0966-8136.
- LUKAŠENKO, A. (2010). *Naš istoričeskij vybor – nězavisimaja, silnaja i procvjetajuščaja Bělarus*. Doklad Prezidenta Respubliki Bělarus Alexandra Lukašenka na četvėrtom Vsjebělorusskom narodnom sobraniji. Dostupné z WWW: <<http://president.gov.by/press101782.html#doc>> [cit. 10-03-2013].
- MARPLES, D. (1999). *Belarus: A Denationalized Nation*. Canada: Harwood Academic Publishers. 139 s. ISBN 9057023431.
- MARPLES, D. (2005). The Roots and Perspectives of Authoritarianism in „White Russia“. *Europe-Asia Studies*. Vol. 57, No. 6, s. 895-908. ISSN 1465-3427.
- MARPLES, D. (2008). Is the Russia-Belarus Union Obsolete? *Problems of Post-Communism*. Vol. 55, no. 1, s. 25-35. ISSN 1075-8216.
- MATSUZATO, K. (2004). A Populist Island in the Ocean of Clan Politics: The Lukashenka Regime as an Exception among CIS Countries. *Europe-Asia Studies*. Vol. 56, No. 2, s. 213-239. ISSN 0966-8136.
- MFA.GOB.BY. (2011). MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF BELARUS. *Religion and Denominations in the Republic of Belarus*. Dostupné z WWW: <<http://>

- www.mfa.gov.by/upload/pdf/religion_eng.pdf> [cit. 10-03-2013].
- MINĚNKOV, G. (2007). Evropskaja identičnost kak gorizont bělorusskogo voobraženija. In ŠPARAGA, Olga. (Ed.). (2007). *Evropějskaja pěrspektiva Bělarusi: intellektualnyje modeli*. Vilnius: EGU. 280 s. ISBN 978-9955-773-04-7, s. 60-104.
- MLEJNEK, J. (2011). *Postavení hlavy státu v postkomunistických zemích: od pádu komunismu v roce 1989 do roku 2010*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd. 352 s. ISBN 978-80-87404-11-9.
- NARODNAJA VOLJA. (2011). *Litovcy ispugalis, čto Bělarus poslje Lukašenko posjagnjet na Vilnius*. 04.02.2011. Dostupné z WWW: <<http://nv-online.info/by/148/politics/27030/%2081.htm>> [cit. 10-03-2013].
- NAVINY. (2003). *Alexandr Lukašenko: „my ne provincija, nam nado vyprjamitsja“*. Dostupné z WWW: <http://naviny.by/rubrics/politic/2003/03/27/ic_articles_112_144203/> [cit. 10-03-2013].
- NEWSBY.ORG. (2003). *Doklad na sjeminarje rukovodjaščich rabotnikov po ideologičeskoj rabotě*. Dostupné z WWW: <<http://www.newsby.org/news/2003/03/27/text11385.htm>> [cit. 10-03-2013].
- NEWSBY.ORG. (2011). *Bělorusy sorvali plany kak Lukašenko, tak i opoziciji, i Zapada, i Moskvy*. Dostupné z WWW: <<http://www.newsby.org/by/2011/01/12/text17915.htm>> [cit. 10-03-2013].
- NEWSRU.COM. (2010). *Lukašenko uspokajivajet zlopychatělej – on pomirilsja s Medvěděvým. „Milyje branjatsja – tolko těšatsja“*. Dostupné z WWW: <<http://www.newsru.com/world/10dec2010/mir.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2006). *Vzgljad na SŠA i Rossiju iz Bělarusi*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/6-062-1.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2009). *Čto takoje byt bělorusom?* Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/12-09-12.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2010a). *Bělorusskij vybor meždu Vostokom i Zapadom*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/12-10-11.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2010b). *Osoběnnosti bělorusskoj identičnosti*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/03-10.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2010c). *Religioznost i moral bělorusov*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/09-10-10.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2010d). *Pěrevertutaja piramida*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/06-10-03.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2010e). *Nacionalnyj opros 21-31 djekabrja*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/data.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011a). *Factory geopolitičeskogo vybora*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/12-11-07.html>> [cit. 10-03-2013].

- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011b). *Dinamika bělorusskogo obščestvennogo mněnija*. Prosinec 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/trend.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011c). *Žit' trudno, no možno těrpeť*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/press2.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011d). *Jest' li šans u mifičeskogo kandidata*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/press3.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011e). *"Boľinstvo" za dēmokratiju i rynek*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/press4.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011f). *Věrju, potomu čto lojaljen*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/press5.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2011g). *Političeskaja apatija kak faktor stabilnosti*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/press6.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2012a). *Vjetjer s Vostoka*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/03-12-05.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij.. (2012b). *Nacionalnyj opros 2-12 ijunja 2012 g.* Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/data1.html>> [cit. 10-03-2013].
- NISEPI: Něžavisimyj Institut Socialno-ekonomičeskich i Političeskich Issljedovanij. (2012c). *Na geopolitičeskich frontach - zatishje*. Dostupné z WWW: <<http://www.iiseps.org/12-12-07.html>> [cit. 10-03-2013].
- O'REILLY, C. C. (2001). *Language, Ethnicity and the State. Volume 2: Minority Languages in Eastern Europe post-1989*. New York: Palgrave Macmillan. 242 s. ISBN 978-0333929247.
- PAPKOVA, I.; GORENBURG, D. P. (2011). The Russian Orthodox Church and Russian Politics. *Russian Politics and Law*. Vol. 49, No. 1, s. 3-7. ISSN 1061-1940.
- PARKER, S. (2007). *The Last Soviet Republic*. Victoria: Trafford Publishing. 252 s. ISBN 1-4251-3527-7.
- PATRIARCHIA.RU. (2009). *Vystupljenije Svjatějšego Patriarcha Kirilla na toržestvěnnom otkrytiji III Assambljeji Russkogo mira*. Dostupné z WWW: <<http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>> [cit. 10-03-2013].
- PAZŇAK, Z. (2003). Bělarus – Ushodnjaja Europa. *Bělaruskaja Salidarnasc*. Dostupné z WWW: <<http://www.bielerus.net/archives/2003/12/14/63>> [cit. 10-03-2013].
- PERSHAI, A. (2006). Questioning the Hegemony of Nation State in Belarus: Production of Intellectual Discourses as Production of Resources. *Nationalities Papers*. Vol. 34, No. 5, s. 623-635. ISSN 1465-3923.
- PERSHAI, A. (2008). Localness and Mobility in Belarusian Nationalism: the Tactic of Tuteishać. *Nationalities Papers*. Vol. 36, No. 1, s. 85-103. ISSN 1465-3923.
- PERSHAI, A. (2010). Minor Nations: the Alternative Modes of Belarusian Nationalism. *East European Politics and Societies*. Vol. 24, No. 3, s. 379-398. ISSN 1533-8371.
- PLOKHY, S. (2011). The „New Eastern Europe“: What to Do with the Histories of Ukraine,

- Belarus, and Moldova? *East European Politics and Societies*. Vol. 24, No. 4, s. 763-769. ISSN 0888-3254.
- POLEMICS.RU. (2010). *Konkordat mježdu Vatikanom i Respublikoj Bělarus – istorija podgotovki dokumenta*. Dostupné z WWW: <<http://www.polemics.ru/articles/?articleID=15949&hideText=0&itemPage=1>> [cit. 10-03-2013].
- PRAVO. (2012). NACIONALNYJ PRAVOVOJ INTERNET-PORTAL RESPUBLIKI BĚLARUS. *Zakon Respubliki Bělarus 17 děkabrja 1992 № 2054-XII o svobodě sověsti i religioznych organizacijach*. Dostupné z WWW: <<http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=v19202054&p2={NRPA}>> [cit. 10-03-2013].
- PREZIDENT ROSSIIJ. (2010). *Press-konferencija po itogam zasedanija Vysšego organa Tamožennogo sojuza i Mježgosudarstvjenjennogo sověta Evrazijskogo ekonomičeskogo sobščestva*. Dostupné z WWW: <<http://news.kremlin.ru/transcripts/9764>> [cit. 10-03-2013].
- PRESIDENT.GOV.BY. (2012). *State of Nation Address to the Belarusian People and the National Assembly of the Republic of Belarus*. Dostupné z WWW: <<http://president.gov.by/en/press129510.html>> [cit. 10-03-2013].
- RADZIK, R. (2001). Belarus Between the East and the West. The Soviet-Russian Option Versus the Nationalist Option in Belarusian Society. *International Journal of Sociology*. Vol. 31, No. 3, s. 11-45. ISSN 0020-7659.
- RELIGION.IN.UA. (2009a). *Aleksandr Lukašenko sovětujsja s patriarchom Kirillom*. Dostupné z WWW: <<http://www.religion.in.ua/news/138-aleksandr-lukashenko-sovetuetsya-s-patriarxom.html>> [cit. 10-03-2013].
- RELIGION.IN.UA. (2009b). *A. Lukašenko: „Bělarus budět neizmjennno sledovat tradicijam pravoslavnoj věry“*. Dostupné z WWW: <<http://www.religion.in.ua/news/415-aleksandr-lukashenko-belarus-budet-neizmenno.html>> [cit. 10-03-2013].
- RFE/RL.ORG. (2012). *Putin Heads to Belarus, EU Partners in First Official Visit*. Dostupné z WWW: <<http://www.rferl.org/content/putin-visiting-belarus-germany-france/24599007.html>> [10-03-2013].
- RIAN.RU. (2011). *Bělorussija „nikuda nje děnjetsja“ ni ot Rossiji, ni ot Zapada – Lukašenko*. Dostupné z WWW: <<http://www.rian.ru/world/20110127/327038615.html>> [cit. 10-03-2013].
- ROUDA, U. (2004). Specifika i evolucija političeskogo režima Respubliki Bělarus. *Acta Slavica Iaponica*. No. 21, s. 144-180. ISSN 0288-3503.
- SADOWSKI, A. (2009). The Borderland Civilizations as a Research Category in the Sociology of Borderland. *Limes: Cultural Regionalistics*. Issue 1, s. 82-92. ISSN 2029-0187.
- SAHANOVIČ, H.; ZACHAR, Š. (2006). *Dějiny Běloruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 302 s. ISBN 80-7106-828-4.
- SAVCHENKO, A. (2009). *Belarus: A Perpetual Borderland*. Brill Academy Pub. 239 s. ISBN 987-9004174481.
- SILITSKI, V. (2005). Preempting Democracy: The Case of Belarus. *Journal of Democracy*. Vol. 16, No. 4, s. 83-97. ISSN 1045-5736.
- SLATER, W.; WILSON, A. (eds.). (2004). *The Legacy of the Soviet Union*. New York: Palgrave Macmillan. 272 s. ISBN 987-14039-1786-7.
- ŠEVCOV, J. (2005). *Objedinjennaja nacija. Fenomen Bělarusi*. Moskva: Evropa. 256 s. ISBN 5-9739-0020-7.
- ŠPARAGA, O. (ed.). (2007). *Evropějskaja pěrspektiva Bělarusi: intellektualnyje modeli*. Vilnius:

- EGU. 280 s. ISBN 978-9955-773-04-7.
- TAJFEL, H. (1979). Individuals and Groups in Social Psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology*. No. 18, s. 183-190. ISSN 0007-1293.
- TELEGRAF.BY. (2012a). *Buzek: Situation in Belarus intolerable*. Dostupné z WWW: <<http://telegraf.by/en/2012/01/buzek-situaciyu-v-belarusi-terpet-nelzya>> [cit. 10-03-2013].
- TELEGRAF.BY. (2012b). *Lukashenko Called Belarus "Gateway to Eurasia"*. 25.05.2012. Dostupné z WWW: <<http://telegraf.by/en/2012/05/lukashenko-nazval-belarus-vratami-v-evroaziyu>> [cit. 10-03-2013].
- TITARENKO, L. (2009). Belarus: A Borderland Civilization or Civilization Outskirts? Sociological Reflection. *Limes: Cultural Regionalistics*. Issue 1, s. 64-81. ISSN 2029-0187.
- UCPB.ORG. (2010). *Amjerikanskije experty: mnogoje budět zavisjet ot poziciji Rossiji*. Dostupné z WWW: <<http://ucpb.org/news/political-news/62078-2010-11-19-11-02-03>> [cit. 10-03-2013].
- UCPB.ORG. (2011). *Andrej Suzdalcev. Integracionnaja preljudija*. Dostupné z WWW: <<http://www.ucpb.org/news/political-news/65960-2011-11-21-08-08-47>> [cit. 10-03-2013].
- USOV, P. (2008). *Neoavtoritarnyj političeskij režim v Respublikje Bělarus*. Dostupné z WWW: <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2008-21/Usov_RU.pdf> [cit. 10-03-2013].
- VASILEVIČ, N. (2005). „Pravaslaunyja“™: relihijnaja identyčnasc u rehijanalnych dasledvannjach. *Palityčnaja sfera*, č. 5, s. 40-47. Instytut palityčnych dasledvannjau. ISSN 1819-3625. Dostupné z WWW: <<http://palityka.org/journal/arxiu-numarou/>> [cit. 10-03-2013].
- VASILEVIČ, N. (2006). Relihijnaje polje Bělarusi – asnounyja etapy evaljucyji. *Palityčnaja sfera*, č. 6, s. 83-90. Instytut palityčnych dasledvannjau. ISSN 1819-3625. Dostupné z WWW: <<http://palityka.org/journal/arxiu-numarou/>> [cit. 10-03-2013].
- VĚTROVA, A. (2011). Lukjanov: Lukašenkopošelva-bank. *Narodnaja volja*. 14. 01. 2011. Dostupné z WWW: <<http://nv-online.info/by/142/politics/26183/%D0%9B%D1%83%D0%BA-%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D0%9B%D1%83%D0%BA-%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B-F%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BB-%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA.htm>> [cit. 10-03-2013].
- VOLJAŇUK, V. (2009). Interview A. Lukašenko rossijskim SMI. *Kprf.ru*. Dostupné z WWW: <<http://kprf.ru/international/67490.html>> [cit. 10-03-2013].
- VYSOTSKAYA GUEDES VIEIRA, A.; BOSSE, G. (2008). ENPI Implementation: The Case Of Belarus. European Parliament. Directorate-General for External Policies of the Union. Policy Department. Dostupné z WWW: <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/belaruspe388964/BelarusPE388964en.pdf> [10-03-2013].
- WILSON, A. (2012). *Belarus: The Last European Dictatorship*. New Haven and London: Yale University Press. 256 s. ISBN 0-3001-3435-5.
- WHITE, St.; KOROSTELEVA, E.; LOWENHARDT, J. (eds.). (2004). *Postcommunist Belarus*. Rowman and Littlefield Publishers. 192 s. ISBN 074253555X.
- WÖLL, A.; WYDRA, H. (eds.). (2007). *Democracy and Myth in Russia and Eastern Europe*. London and New York: Routledge. 240 s. ISBN 987-0-415-42822-4.